

TARTU ÜLIKOOL
SOTSIAALTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Alina Harkovskaja

**ÄKKI TEKKINUD TUGEVA HINGELISE ERUTUSE
SEISUNDI TUVASTAMINE
KRIMINAALKOHTUMENETLUSES**

Magistritöö

Juhendaja: *Ph.D* Kristjan Kask

Kaasjuhendaja: *Mag. iur.* Margus Kurm

Tallinn

2016

SISUKORD

SISUKORD.....	2
SISSEJUHATUS.....	3
1. PROVOTSEERITUD TAPMINE EESTI KARISTUSÕIGUSES.....	7
1.1. Teo koosseis.....	7
1.2. Äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisund koosseisutunnusena.....	10
1.2.1. Äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundi definitsioon.....	10
1.2.2. Äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisund Saksa karistusõiguses.....	15
1.2.3. Äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisund common law riikides.....	17
1.3. Provotseeritud tapmise koosseisu ajalooline taust.....	20
2. ÄKKI TEKKINUD TUGEVA HINGELISE ERUTUSE SEISUNDI TUVASTAMINE.....	23
2.1. Äkki tekkinud hingelise erutuse seisundi tuvastamine ekspertiisiga.....	23
2.1.1. Ambulatoorse ekspertiisi määramine.....	23
2.1.2. Statsionaarse ekspertiisi määramine.....	24
2.1.3. Komplekseksperitiisi lubatavus tõendina.....	26
2.2. Äkki tekkinud hingelise erutuse seisundi tuvastamine tehiolude pinnalt.....	27
3. HINGELISE ERUTUSE SEISUNDI TUVASTAMINE I JA II ASTME KOHTUTES.....	28
3.1. Koonddulemuste ülevaade.....	28
3.1.1. Hingelise erutuse seisundi tuvastamine I astme kohtutes.....	32
3.1.1.1. Kohtute endi poolt tuvastamine.....	32
3.1.1.2. Kohtupsühhiaatria ekspertiisiga tuvastamine.....	35
3.1.1.3. Kohtupsühholoogia ekspertiisiga tuvastamine.....	39
3.1.1.4. Komplekseksperitiisiga tuvastamine.....	40
3.1.2. Hingelise erutuse tuvastamine II astme kohtutes.....	44
3.1.2.1. Kohtute endi poolt tuvastamine.....	44
3.1.2.2. Komplekseksperitiisiga tuvastamine.....	49
KOKKUVÕTE.....	54
Summary.....	59
KASUTATUD LÜHENDID.....	63
KASUTATUD KIRJANDUS.....	64
Kasutatud kirjandus.....	64
Kasutatud normatiivmaterjalid.....	66
Kasutatud kohtupraktika.....	66
Muud materjalid.....	68
Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks.....	69

SISSEJUHATUS

Värskeima, 2015. aastal avaldatud Eesti kriminaalpoliitika uurimuse järgi registreeriti Eestis 2014. aastal kokku 43 tapmist ja 13 mõrva. Surma põhjuste registri andmetel oli aastail 2003–2013 saanud ründe tõttu surma kokku 991 inimest. Ka Maailma Terviseorganisatsiooni andmete kohaselt on Eesti tapmiste suhtarv võrreldes teiste Euroopa riikidega küllaltki suur – näiteks 2012. aastal oli Norras 100 000 elaniku kohta vaid 0,6, Sloveenias 0,7, Rootsis aga 0,8 tapmist.¹

Viidatud statistilised näitajad peegeldaksid justkui meie ühiskonna düsfunktsionaalsest kontingenti, kui teiselt isikult elu võtmine ei oleks sageli assotsiatsioonis selliste teguritega, nagu raske isiklik olukord või hädakaitse seisund – ei saa alahinnata konkreetse olukorra poolt avaldatava surve mõju teo toimepanemisele. Ent karistusseadustikus² (edaspidi: KarS) on lisaks eelnimetatule ka teisi karistust kergendavaid asjaolusid. Nii on näiteks tapmise privileegerivaks ehk vähemohtlikuks koosseisuks provotseeritud tapmine. Siiski, nii nagu põhidelikt, on ka provotseeritud tapmine süüline ehk isik on teo ajal täielikult võimeline aru saama teo keelatuses ja võimeline käitumist vastavalt sellele arusaamisele ka juhtima. KarS § 115 lisab aga tapmise üldkoosseisule ühe eristava kriteeriumi – toimepanija äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundi, mille on omakorda põhjustatud kannatanu õigusvastane käitumine.

„Äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisund“ on küll juriidiline termin, ent oma olemuse ja sisu poolest on tegemist siiski käitumisteaduslikku valdkonda kuuluva mõistega, mille täisväärtuslik tuvastamine peaks toimuma koostöös psühhiaatrite ja psühholoogidega. Siiski on võimalik varasemast Riigikohtu praktikast³ välja tuua näide, kus kohtuotsus äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundi puudumise kohta rajanes pelgalt kriminaalasja tehioledele, ilma, et süüdistatava osas viidi läbi vastavasisuline kohtupsühhiaatria- ja kohtupsühhologiaekspertiis.

¹A. Ahven, U. Klopets, K. Kraas, K.C. Kruusmaa, A. Leps, P. Lindsalu, K. Palu, R. Rohtla, J. Salla, L. Surva, K. Tamm, B. Tammiste (koost.). Kuritegevus Eestis 2014. aastal. Kriminaalpoliitika uuringud 20. – Tallinn, 2015. Kättesaadav arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/kuritegevuse_at_2015_0.pdf 23.03.2016

² Karistusseadustik. 01.01.2016. – RT I, 17.12.2015, 9.

³ Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 6. juuni 1995. aasta kohtuotsus nr 3-1-1-40-95.

Nentides, et kriminaalmenetluse üheks peamiseks funktsiooniks peaks olema aga kuriteo kui minevikusündmuse asjaolude selgitamine ja sealjuures tegeliku tõe otsimine, mille protsess omakorda nõuab sageli eemaldumist tavalisest kognitiivsest praktikast ja on saavutatav erinevate tõe versioonide vastandamise kaudu⁴, peaksid nii prokurörid kui kohtunikud võtma südameasjaks tunda huvi ka ekspertide arvamuse kohta. Psühholoogia üheks põhiprintsiibiks on psüühika ja tegevuse ühtsus. Kui aga juristid ei tea näiteks seda, millisel viisil õnnestub inimesel oma käitumist vastavatele ühiskondlikele normidele vastavalt kohandada, siis oleks loogiline, et nad sellisel juhul küsiksid erialaseid teadmisi omavatel isikutelt, mitte aga ei eiraks terveid teadusi.⁵

Hoolimata sellest, et provotseeritud tapmist ja äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundit kui kuriteo koosseisutunnust on Eesti õigusmaastikul mõnevõrra uuritud, ning ühtlasi jõutud järeldusele, et tapmisdeliktide korral võiks siiski lähtuda hilisemast Riigikohtu seisukohast, mille kohaselt kriminaalasja tehioolude igakülgselt, täielikuks ja objektiivselt uurimiseks tuleb süüdistatava suhtes määrata kompleksne kohtupsühhiaatria – ja kohtupsühholoogiaekspertiis⁶, ei ole seni veel analüüsitud füsioloogilisele afektiseisundile tuginevat kohtupraktikat ja kontrollitud, kuidas on esimese ja teise astme kohtud tapmise kvalifitseerimise küsimuse tõusetumise korral talitanud. Autor lähtub sealjuures teadlikult esimese ja teise astme kohtu otsustest, sest Riigikohtu tasandil on provotseeritud tapmist analüüsitud äärmiselt vähe.

Lähtudes eeltoodust – ennekõike seni silma torganud KarS § 115 kohaldamise segadusttekitavast ja ebaühtlasest kohtupraktikast õigusmaastikul – on käesoleva töö eesmärk välja selgitada, missugune on viimaste aastate (s.o. ajavahemikul 2006 – 2015) tendents Eesti kriminaalkohtumenetluslikus praktikas äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundi tuvastamises.

Autor püstitab uurimisküsimustena, kas äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundi tuvastamiseks on süüdistatavale määratud ekspertiisi läbiviimine ja kui jah, siis millist liiki. Sealjuures seab töö autor esimeseks hüpoteesiks, et uuritava ajavahemikul, s.o 01.01.2006 – 31.01.2015 on süüdistatavatele enamus juhtudel määratud nii eel– kui ka kohtuliku uurimise

⁴ U. Lõhmus. Peajoonest kõrvalekalduvaid mõtteid kriminaalmenetluse eesmärgi ja legitiimsuse kohta. *Juridica*, 2013, nr 3, lk 203.

⁵ L. Auväärt. Uus (finalistlik) kriminaalõigus õiguspsühholoogi pilgu läbi. *Juridica*, 2006, nr 4, lk 273-280.

⁶ Näiteks R. Plistkin. Inimelu väärtus Eesti karistusõiguses. Magistritöö. Tartu: TÜ õigusteaduskond 2014. Käikiri Tartu Ülikooli õigusteaduskonna teabekeskuses.

käigus komplekseksperitiisi (s.o nii kohtupsühholoogia– kui ka kohtupsühhiaatriaekspertiisi) läbiviimist tapmise täpsemaks kvalifitseerimiseks. Kui aga süüdistatavatele ei ole määratud mistahes kohtuarstliku ekspertiisi läbiviimist, siis soovib autor välja selgitada, missugustele kriminaalasja tehiloludele tuginedes on kohtud omaalgatuslikult äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundit kas tuvastanud või välistanud.

Kuivõrd aga kohtupsühholoogia –või kohtupsühhiaatriaekspertiisiakt on teatavasti ka üks kriminaalmenetluse seadustikus⁷ (edaspidi: KrMS) loetletud tõendiliike, millele kohalduvad KrMS §-s 107 loetletud tunnused, ja mida peab kohus hindama tõenditekogumis oma siseveendumuse kohaselt, on autori eesmärk kontrollida, kas kohtupsühholoogia –või kohtupsühhiaatria ekspertiisiaktid on olnud olulisemate menetlusõiguslike puudusteta. Autori teine hüpotees on, et juhul, kui süüdistatava suhtes on tapmise täpsemaks kvalifitseerimiseks läbi viidud kohtupsühholoogia –või kohtupsühhiaatriaekspertiis, on esimese ja teise astme kohtud arvestanud seda usaldusväärse tõendiallikana.

Eeltoodud uurimisprobleemide lahendamiseks jagab autor töö kolme peatükki. Töö esimene peatükk on pühendatud provotseerivale tapmisele kui tapmise privilegeerivale koosseisule. Autor on alapeatükkideks jaotanud järgmised teemad: äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisund kui provotseeriva tapmise koosseisutunnus, provotseeritud tapmise koosseis Saksa karistusõiguses ja provotseeritud tapmise koosseis *common law* riikide õigusruumis. Viimaks annab autor lühikese ülevaate provotseeritud tapmise koosseisu ajaloolisest taustast.

Teine peatükk käsitleb äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundi tuvastamist. Autor liigendab alapeatükkideks äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundi tuvastamist ekspertiisi läbiviimisega, ekspertiisi lubatavust tõendina kriminaalkohtumenetluses ning äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundi tuvastamise võimalikkust kriminaalasja tehilolude pinnalt.

Kolmas peatükk analüüsib kohtupraktikat esimese ja teise astme kohtutes. Kõigepealt annab autor ülevaate kohtulahendite analüüsi koondtulemustest, seejärel analüüsib teises ja kolmandas alapeatükis konkreetseid lahendeid äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundi tuvastamise praktika kontekstis. Kuivõrd kõiki analüüsitud lahendeid ei ole töö mahtu arvestades võimalik lähemalt kajastada, siis seab autor esimese ja teise kohtuastme kohtuotsused, mis olid tehtud perioodil 01.01.2006 – 31.12.2015 kuupäevalises järjestuses ritta, moodustades valimi süstemaatilise väljavõtu meetodil ehk jaotades maa– ja ringkonnalahendid kaheks grupiks ja selekteerides neist iga neljanda kohtulahendi.

⁷ Kriminaalmenetluse seadustik. 16.01.2016. – RT I, 06.01.2016, 19.

Jõudmaks käesoleva töö eesmärkideni ja kontrollimaks töös tõstatatud hüpoteeside tõepärasust, võtab autor vaatluse alla kõik maa- ja ringkonnakohtute poolt tehtud ja Riigi Teataja veebiväljaande avalikust kohtuinfosüsteemist (edaspidi: KIS) kättesaadavad kohtulahendid. KIS päringu tegemisel arvestab autor käesoleva uurimuse piiritletud mahtu ja eesmärki, saamaks piisavas koguses uusimat kriminaalmenetluslikku kohtupraktikat, märkides ajavahemikuks „01.01.2006 – 31.12.2015“ ning kohtumenetluse liigiks „kriminaalkohtumenetlused“. Kuivõrd aga uurimuse esemeks on just äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundile apelleeritud kohtuotsused, ning sõnapaarid „hingelise“ ja „erutuse“ ning „äge“ ja „stressreaktsioon“ peaksid hõlmama kõiki vastavasisulisi kohtuotsuseid, siis märgib autor lahendi sisuks kas „hingelise erutuse“ või „äge stressreaktsioon“. Lahendi liigiks valib autor aga „otsus“. Seega kasutab autor kombineeritud uurimismeetodit, mis sisaldab nii kvantitatiivset, s.o statistilist ja empiirilist, kui ka kvalitatiivset, s.o sõnalist ja teoreetilist analüüsi.

Autor soovib tänada enda juhendajaid ning Liisa Tarkus't Tallinna Ülikooli loodus- ja terviseteaduste instituudist juhendamise ja suunamise eest.

Tööd iseloomustavad Eesti Märksõnastikus leiduvad märksõnad: karistusõigus, tapmine, kriminaalmenetlus, psühhiaatriaekspertiis, psühholoogiaekspertiis.

1. PROVOTSEERITUD TAPMINE EESTI KARISTUSÕIGUSES

1.1. Teo koosseis

KarS § 115 kujutab endast tapmise põhikoosseisu privileeeritud e vähemohtlikku koosseisu. Oluline on märkida, et sanktsioonide ülemmäära vahe tapmise lihtkoosseisu ja tapmise erikoosseisu on 10 aastat.

Tegemist on subjekti iseloomustava tunnusega, mis asetseb deliktistruktuuris süüteo koosseisu objektiivses küljes. Iseloomustades subjekti psüühikat ja emotsionaalset seisundit teo toimepanemise ajal, on see vastutust kergendav isikutunnus KarS § 24 lg 3 mõttes.⁸

Privileeeritud koosseisu subjektiivne e tahteline külg on põhikoosseisuga sama – isik peab vähemalt kaudse tahtluse tasemel pidama võimalikuks süüteo koosseisule vastava asjaolu saabumist ning seda möönma. Süüteo koosseisu kandvaks mõtteks on lähtekoht, et tagajärje (surma) kutsub enda õigusvastase käitumisega esile kannatanu, tapmine on reaktsioon varasemale kehalisele (vägivald) või vaimsele (solvamine) haavamisele. Seega ei välista KarS § 115 kohaldamist ka asjaolu, kui isiku liikumapanevaks jõuks oli nt kättemaksumotiiv, mida võisid täiendada meeleheide, enda väljapääsmatu olukorra tunnetamine vms.⁹

Sarnaselt põhideliktiga on provotseeritud tapmine süüline, st isik on teo toimepanemise hetkel täielikult võimeline aru saama enda teo keelatuses ja on võimeline enda käitumist vastavalt sellele arusaamisele ka juhtima (KarS § 34). Kui leitakse, et isik ei olnud enda käitumise juhtimiseks ja sellest arusaamiseks võimeline, ei tõusetu küsimust KarS § 115 kohaldamisest – isiku vastutus on sellisel juhul täielikult välistatud.¹⁰

KarS § 115 objektiivse külje jaatamiseks on vaja tuvastada põhjuslik seos erutus seisundi ja kannatanu (provotseeriva) käitumise vahel. Provokatsioon võib olla ka pikaajaline või süstemaatiline ning seda tuleb käsitada üksikutest vägivalda- või solvamistegudest koosneva tervikteona, st kannatanu(te) käitumisele tuleb terviksituatsiooni silmas pidades anda üldhinnang. Seejuures tuleb tuvastada kannatanu vägivaldne või solvav tegu, mis vahetult vallandas süüdlase emotsionaalse reaktsiooni.¹¹

⁸ Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 7. oktoobri 2004. aasta kohtuotsus nr 3-1-1-86-04, p 8.

⁹ *Ibid.*, p 9.

¹⁰ *Ibid.*, p 9.1.

¹¹ *Ibid.*, p 10.

Äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisund ja sellest tingitud tapmist lahutav ajavahemik ei ole üheselt määratletud ning seetõttu tuleb seda hinnata konkreetsetest tehjoludest lähtuvalt, kuid seejuures on oluline, et kannatanu rünne ja tapmine oleks vaadeldavad ühtse ja katkematu sündmusena.¹²

Vägivalla all tuleb esmalt mõista kehalist vägivalda ehk tegusid, mis vastavad tapmise, raske tervisekahjustuse tekitamise, kehalise väärkohtlemise või piinamise koosseisule. Lisaks sellele võib vägivallaks pidada ka ähvardust ning olulises ulatuses vara rikkumist või hävitamist.¹³

Solvamine võib toimuda nii väärtushinnangu või vale faktiväite esitamisega või ka teoga, mis riivab kannatanu autunnet. Ebasünnis vorm ei hõlma ainult üksnes vulgaarseid sõnu, vaid ka oma sisult negatiivseid ja halvustavaid piltlikke väljendeid.¹⁴

Eeltoodule tuginedes näeks KarS § 115 koosseis lahtikirjutatuna välja järgmine¹⁵:

A. Koosseisupärasus

I. Objektiiivne teokoosseis:

- 1) tegu (nt tapmistegu – lask südamesse);
- 2) tagajärg (isiku surm);
- 3) põhjuslik seos esimese kahe tunnuse vahel;
- 4) hingelise erutuse seisundis toimepanija (ja selle erutuse on esile kutsunud hilisem ohver vastavalt sätestatud tunnustele – kas vägivalla või solvamisega).

II. Subjektiiivne teokoosseis:

- 1) minimaalselt kaudne tahtlus (KarS § 16 lg-d 2–4) objektiiivse teokoosseisu tunnuste 1–3 suhtes. Seega toimib kõnealune erutusseisundis isik tahtlikult, isik peab tagajärje saabumist pidama võimalikuks. Seega kui öelda, et isik ei tegutsenud tahtlikult, ei olnud tema tegu järelikult täidetud ka esimesel ehk koosseisupärasuse astmel.

¹² Pikamäe, P., Sootak, J. (koost). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne, 4. täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne, Juura 2015, Õigusteabe AS, § 115 komm. 5.

¹³ *Ibid.*

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ Randma, P. Afekt kui hingelise erutuse seisund ja ajutine raske psüühikahäire. *Juridica*, V, 2005, lk 321-331.

B. Õigusvastasus.

C. Süü. Isikut saab karistada üksnes siis, kui ta on teo toimepanemises süüdi (KarS § 32 lg 1 esimene lause). See seostub omakorda süüdivusega KarS §-s 34: isik ei ole süüdiv, kui ta teo toimepanemise ajal ei olnud võimeline aru saama oma teo keelatusest või oma käitumist vastavalt sellele arusaamisele juhtima seoses vaimuhaiguse, ajutise raske psüühikahäire, nõrgamõistuslikkuse, nõdrameelsuse või muu raske psüühikahäirega. KarS § 35 täiendab, et need tingimused võivad olla ka oluliselt piiratud, mis viib piiratud süüdivuseni ja võimaluseni vähendada karistust.

Oluline on seejuures veel kord rõhutada ja silmas pidada asjaolu, et isiku käitumine süüteo koosseisu struktuuri silmas pidades oli süüline, st ta oli võimeline aru saama oma teo keelatusest ja oma käitumist vastavalt sellele arusaamisele juhtima.

Sealjuures lähtutakse vaimse seisundi ja süüdimatuse tuvastamisel alljärgnevast skeemist¹⁶:

1. Ekspert tuvastab psüühikahäire sümptomid.
2. Ekspert määrab kliinilise pildi.
3. Ekspert paneb diagnoosi vastavalt haiguste klassifikatsioonile.
4. Ekspert hindab diagnoosi KarS § 34 p-de 1-5 alusel.
5. Kohtunik subsumeerib toimepandu KarS § 34 alla: isik ei saanud teo toimepanemise ajal aru oma teo keelatusest.
6. Kohtunik subsumeerib teo KarS § 34 alla: isik pani teo toime süüdimatuna.
7. Kohtunik subsumeerib toimepandud KarS § 86 alla, mis näeb ette sundravi, kuna isik on endale ja teistele ohtlik ning vajab ravi.

Kui leitakse, et isik ei olnud oma käitumise juhtimiseks võimeline, ei teki enam ka küsimust KarS § 115 kohaldamisest, vastutus on täielikult välistatud. Seega tuleb rangelt lahus hoida objektiivse külje tunnus „hingelise erutuse seisund“ ja isiku süüküsimust deliktstruktuuri kolmandal astmel. Tegemist on eri mõistetega.

¹⁶ Sootak, J. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura, 2010, lk 467.

1.2. Äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisund koosseisutunnusena

1.2.1. Äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundi definitsioon

Olgugi, et on üldteada fakt, et emotsioonid mõjutavad inimekäitumist ja tekkinud tundmusi on inimestel raske reguleerida, tõusetub karistusõiguslikust spektrist küsimus – kuidas on võimalik tekkinud tunnetele apelleerides vabaneda vastutusest KarS § 113 järgi ja kvalifitseerida tegu §-le 115 tuginedes. Tundmusi on erinevaid ja nt viha, kurbus, hirm, ärevus või paanika eraldi võivad kõik põhjustada, kohtupraktikas sageli kasutatavat terminit kasutades – „erilist hingelist seisundit“. Mitte kõik neist nimetatud emotsioonidest ei pruugi aga olla relevantset § 115 kohaldamise küsimuse tõusetumisel, kuivõrd karistusõiguslikult tuleb eristada „erilist hingelist seisundit“ § 115 konstitutiivse tunnuse – äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundist.

Uppsala Ülikooli professor ja jurist Magnus Ulväng selgitab provotseeritud tapmist isiku „häiritud meeleseisundiga“ (*a disturbed state of mind*), milleni on isiku viinud kas äkkviha või kontrollimatu raev, teisisõnu – afekt – mis ei ole avaldunud mingist haigusest tingitud sümptomina. Käesoleva uurimuse kontekstis võib nimetatud terminit võrdsustada äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundiga. Ta väidab, et selline seisund põhjustab isikul kognitiivset võimetust mõelda oma teo tagajärgedele ette. Teisalt ei oma häiritud meeleseisund toimet isiku võimele enda käitumisest teo toimepanemisel aru saada ja seda vastavalt sellele äratundmisele ka juhtida. Järelikult ei kerki küsimust ka tahtluse olemasolus: Magnus Ulväng väidab, et isik, kes paneb tapmise toime, ilma, et ta parasjagu mõtleks, mida ta teeb ja mis on selle hilisemad tagajärjed, on siiski enda teo toimepanemise faktist teadlik („*aware*“).

Magnus Ulväng selgitab eeltoodud järgneva näitega: isik püüab taksofonis oleva telefoniga helistada, kuid hoolimata korduvatest katsetest, viimane ei tööta. Selle peale isik ägestub ja peksab telefonitoru järjepidevalt vastu taksofoniklaasi senikaua, kuni see mõraneb. Isik võib küll hiljem väita, et ta oli endast nii väljas, et talle ei tulnud mõttessegi, et ta võib klaasi

purustada. Ta pidi aga võimalikuks pidama ja möönma, et klaas võib puruneda seda tugevalt esemega pekstes.¹⁷

Paavo Randma seostab äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundit samuti afektiga, jaotades viimase kaheks: afekt kitsamas ja laiemas tähenduses. Kõige laiemas tähenduses võiks afekti all mõista mis tahes emotsionaalseid reaktsioone välisilma mõjuritele. Need emotsioonid on aga sedavõrd igapäevased, nõ normaalsuse piiresse jäävad reaktsioonid, mille toime ei ulatu karistusõigusesse – kogu meie käitumine põhineb ju põhimõtteliselt emotsionaalsetel reaktsioonidel.¹⁸

KarS § 115 kohaldamise seisukohast on oluline aga sellise afekti tuvastamine, mis oli tekkinud äkki, subjekti jaoks ootamatult või kumulatiivselt. Paavo Randma nimetab sellist afekti samuti afektiks selle laiemas tähenduses, sest ta ei oma toimet isiku võimele enda käitumisest aru saada ja seda vastavalt sellele äratundmisele ka juhtida. Teisisõnu võib sellist afekti nimetada ka steeniliseks afektiks, sest need tundeäired tekivad raevust ja vihast.

Nii nagu Magnus Ulväng, leiab Paavo Randma, et olukorras, kus seatakse kahtluse alla isiku arusaamis- ja juhtimisvõimekus, tuleb rääkida juba afektist kitsamas tähenduses. Sellised afektiivsed seisundid on välja toodud KarS §-s 34: vaimuhaigus, ajutine raske psüühikahäire, nõrgamõistuslikkus, nõdrameelsus või muu raske psüühikahäire.¹⁹ Nagu eelmises peatükis oli juba välja toodud, siis ei teki enam ka küsimust KarS § 115 kohaldamisest – vastutus on täielikult välistatud.

Ent afekt võib isiku arusaamis- ja juhtimisvõimekust ka oluliselt piirata (KarS § 35). Ka selline afekt on afekt kitsamas tähenduses. See ei tähenda aga, et KarS § 115 subsumeerimine on piiratud süüdivuse tuvastamisel välistatud. Sellisel juhul – lisaks privilegeeritud koosseisu rakendamisele – on kohtul õigus KarS § 35 suunise kohaselt isiku karistust vähendada vastavalt KarS §-le 60.²⁰

¹⁷Ulväng, M. Rethinking “in Affect” – Disturbed States of Mind and Criminal Responsibility. *Scandinavian Studies In Law*, 1999 – 2012, lk 8: Magnus Ulväng viitab Saksa õiguse doktriinile (*bewusstsein*), mille kohaselt pidi süüdistatav olema enda käitumisest teo toimepanemise hetkel teadlik (*aware*). Siiski ei ole tahtluse aspektist oluline, et süüdistatav pidi teo toimepanemise ajal aktiivselt mõtlema ka teo võimalikele tagajärgedele. Kätesaadav arvutivõrgust: <http://www.scandinavianlaw.se/pdf/54-9.pdf> 27.03.2016.

¹⁸ Vt viidet 12.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ *Ibid.*

Eeltoodu põhjal võib äkki tekkinud hingelise erutuse seisundit defineerida läbi afektide, ent oluline on sealjuures eristada nii karistusõiguslikult mitterelevantseid afekti (või siis emotsionaalseid reaktsioone), seejärel afekti süüteo koosseisutunnusena (KarS § 115), siis afekti arusaamis- ja juhtimisvõimet piirava teguritena (KarS § 35) ning viimaks – afekti süüdivust täielikult välistavas toimes (KarS § 34).

Seega ei saa „äkki tekkinud hingelise erutuse seisundit” ja “afekti” käsitleda otseste sünonüümidena – “äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisund” on laiem, ta eristab nii haiguslikke (patoloogilisi), kui ka normi piiresse jäävaid (mittepatoloogilisi) afekte. “Äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundi” vaste on neist viimane.²¹

Füsioloogiline afekt, st normi piiresse jääva afektiivse reaktsiooni tüüp, takistab isikul olulisel määral adekvaatselt tajuda konkreetset olukorda ja mõistlikke otsuseid vastu võtta. Niisugune seisund eeldab tekkimiseks afekti tekitavat olukorda, mille peamisteks tunnusteks on konfliktisus, väljapääsmatus ja eksistentsiaalsus. See tähendab, et isik on sattunud ootamatult olukorda, kus ohustatakse tema elu (tervist) või alandatakse tema enesevääriskust.²²

Jüri Saar ja Priit Pikamäe toovad välja kaks olulist asjaolu: suhteliselt sarnase (ühesuguse) pingega situatsioon võib olla ühe inimese jaoks afekti tekitav, teises aga mitte – see sõltub nii konkreetse situatsiooni kui ka isiksuse eripärast. Näiteks sügavalt religioosset inimest saab viia afektiseisundisse tema religioosset tundeid mõnitades ja isikut seeläbi alandades. Teisel, mitte sel määral religioosel inimesel samasuguses situatsioonis afekti aga ilmselt ei tekiks.²³

Teiseks tuleb aga füsioloogilist afekti pidada seisundiks, mille puhul peavad ilmneva konkreetsete sümptomid (nt käitumise automaatsus ja vastuolu tavapärase reageeringutega, plahvatuslik tegutsemine, hilisem jõuetus ja afektiivne mälulünk). Psühholoogiaekspertiis on käesoleva artikli autorite arvates ainuke võimalus tuvastada seda, kas isikuvastase kuriteo toimepanemisel esines füsioloogiline afekt ning kuidas see täpselt avaldus konkreetsetes tingimustes.²⁴

Kuivõrd füsioloogilise afekti korral on tegemist eelkõige liiga tugevate emotsioonidega, mis kujunevad välja normis psüühika puhul ega vaja tekkimiseks mingeid vältimatuid haiguslikke eeldusi, siis kuulub füsioloogilise afekti kindlakstegemine kohtupsühholoogia (mitte

²¹ Saar, J., Pikamäe, P. Hingelise erutuse seisund. Probleemidest Eesti karistusõiguses ja kohtupraktikas. *Juridica*, IX, 2006, lk 591-600.

²² *Ibid.*

²³ *Ibid.*

²⁴ *Ibid.*

kohtupsühhiaatria) ekspertiisi pädevusse. Psühhiaatriaekspert on pädev vastama küsimustele selle kohta, kas isikul esines talle inkrimineeritava teo toimepanemise ajal psüühikahäire või muu haiguslik seisund, mille tõttu ta polnud võimeline endale oma tegudest aru andma ja neid juhtima.²⁵

Ka Tiina Kompus on jõudnud järeldusele, et emotsionaalsete seisundite hindamisel on õige teha seda psühholoogilise – psühhiaatrilise komplekseksptiisi raames. Psühhiaatria ja kliinilise psühholoogia uurimisvaldkonnad on suures osas kattuvad, kuid samas on nende meetodid ja lähenemisenurgad erinevad erialased otsused eri ulatusega. Inimpsüühika alaste küsimuste lahendamiseks ongi seetõttu otstarbekas seda teha komplekseksptiisi vormis, kuna sellega kindlustatakse inimese psüühikasse puutuvate probleemide igakülgne hindamine ekspertotsuse tasemel.²⁶

Emotsionaalsete seisundite tuvastamine peab sisaldama kaht astet. Kõigepealt tuleb inimesel diagnoosida neurootiline häire, mida samastatakse ägeda stressreaktsiooniga. Seejärel tuleb hinnata selle seisundi mõju inimese võimele ümbrusest ja oma tegevusest aru saada, oma käitumist juhtida ja oma tegude võimalikke tagajärgi ette näha: kas see võime ei olnud piiratud, oli piiratud või puudus sootuks; või tuleb väita, et vastaval ajal ühelegi neurootilisele häirele iseloomulikke tunnuste kogumit isiku subjektiivsetes elamustes ja välises käitumises ei olnud.²⁷

Illustreerimaks füsioloogilist ja patoloogilist afekti, kus on täpselt väljatoodud mõlemale seisundile iseloomulikud tunnused ja nende väljakujunemise kolm faasi, toob autor välja järgnevad tabelid²⁸:

²⁵ *Ibid.*

²⁶ Tiina Kompus. Emotsionaalsete seisundite hindamine kohtupsühholoogilisel ekspertiisil. *Juridica*, II, 2002, lk 96-99.

²⁷ *Ibid.*

²⁸ L. Auväärt. Psühholoogiaekspertiis. Õppematerjale. 2 trükk. Tartu, 2008, lk 217.

Tabel 1. Füsioloogilise ja patoloogilise afekti tunnused.

Füsioloogiline afekt	Patoloogiline afekt
Intensiivsus on tugev.	Intensiivsus on ülitugev.
Tegevus on vastav esilekutsunud põhjusele.	Tegevus pole vastav esilekutsunud põhjusele.
Muutused teadvuses (teadvuse ahenemine).	Teadvuse muutus kuni täieliku hämarolekuni.
Pidurdamatus.	Isikul puudub võime endale oma tegudest aru anda.
Assotsiatiivsete mõtete seosetus (puudub sidusus).	Mõtete seosetu kokkukuhjumine.
Mälu säilimine.	Amneesia (mälukaotus).
Reaktiivne nõrkus.	Patoloogiline uni.

Tabel 2. Afektiseisundi väljakujunemise kolm faasi.

Faasid	Patoloogiline afekt	Füsioloogiline afekt
Ettevalmistav faas (füsioloogilisele ja patoloogilisele afektile ühine).	Tekib ootamatu, tugeva ärritaja mõjul, vahel ka põhjuseta.	Konfliktisituatsioon tekib vastuseks: 1) Tugevale afektiivsele ärritajale; 2) afektiivsete elamuste kuhjumisele (vastuseks väheolulisele ärritajale).
Plahvatusfaas (üllatuseks inimesele endale samuti). Sagedasti esineb raevuafekt.	Teadvuse hämarolek, ümbruse moonutatud tajumine.	Teadvuse ahenemine.
Kurnatuse faas	Sügav, pikajaline uni, prostratsioon, ükskõiksus ümbritseva vastu	Nõrkus, väsimus, kahetsemistunne

1.2.2. Äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisund Saksa karistusõiguses

Kuna KarS-i üldosa tugineb suuresti Saksa karistusseadustiku²⁹ – *Strafgesetzbuch* – (edaspidi: StGB) üldosale, teeb autor provotseeritud tapmise kohta ülevaate ka StGB-s sätestatust.

KarS § 115 mõistes provotseeritud tapmist sätestab StGB § 213, mis kõlaks eesti keelde tõlgituna järgmiselt: „Kui tapjal tekkis raev, mis oli tingitud kannatanupoolsest füüsilisest väärkohtlemisest või tõsisest solvamisest tapja või tema lähedase suhtes, mille tagajärjel kaotas tapja äkiliselt enesekontrolli ja pani toime provotseeritud või muu vähemtõsise tapmise, karistatakse tapjat 1 – 10 aasta pikkuse vangistusega.“³⁰

Ehkki § 213 üldine sõnastus ja mõte on sarnane KarS §-s 115 sätestatule, eristab StGB § 213 provotseeritud tapmist ja „muid vähemtõsiseid tapmistegusid“. Terminoloogiliselt võib sõnapaar „vähemtõsine tapmine“ kõlada küll eesti keeles võõrastavalt, ent selline sõnastus on tingitud StGB eesmärgist eristada tapmiskuritegusid nende raskusastme järgi ja rõhutamaks eraldiseisvalt kõige tõsisemaid süütegusid – mõrva (*Mord*, § 211) – ja temalejärgnevat nn standartset tapmisdelikti (*Totschlag*, § 212), KarS-i mõistes § 113.

Niisamuti nagu KarS-is, tõlgendatakse ka StGB-s terminit „provokatsioon“ kui kannatanupoolset verbaalset või füüsilist õigusrikkumist tapja või tema lähedase suhtes. See provokatsioon peab olema tapja viinud sellisesse seisundisse, mille tagajärjel on viimane kaotanud enesevalitsemise, ning mis omakorda ongi isiku viinud kannatanu tapmiseni. Sealjuures on oluline märkida, et koosseis on täidetud siis, kui tapjal säilib nn õigus kaotada enese üle kontroll. Seda „õigust“ välistab tapja enda esmane tegevus või tegevusetus kannatanu suhtes, mis annab kannatanule hilisema aluse käituda provokatiivselt. Olgu siinkohal siiski öeldud, et see „hiljem“ peab olema ajalis-ruumilises seoses tapja esmase provokatiivse käitumisega.³¹ Nii on nt § 213 kohaldamine välistatud sellises olukorras, kus tapja alustab esimesena kannatanu tõukamist, millele vastureaktsioonina püüab kannatanu aga viimase ebatsensuursete sõnadega eemale peletada. Seega antud näite puhul ei ole need

²⁹ Strafgesetzbuch (Deutschland). – 13.11.1998 BGBl. I S. 3322 ... 10.10.2013 BGBl. I S. 3799. Inglisekeelne versioon arvutivõrgust kättesaadav: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html#p1809. 25.03.2016.

³⁰ *Ibid.*, § 213.

³¹ Horder, J. (koost.). *Homicide Law in Comparative Perspective*. Oxford and Portland. Hart Publishing, 2007, lk 71.

kannatanu solvangud, mis tapjat ärritavad ja mille tõttu ta enesevalitsemise kaotab, käsitletavat provotseeriva käitumisena § 213 mõistes. § 213 kohaldamisest saab rääkida alles siis, kui on tuvastatud kannatanupoolne ülekohtune käitumine tapja suhtes, mille eskaleerumist tapja ise ei põhjustanud.

Nagu eelnevalt öeldud, mahuvad § 213 kohaldamisalasse ka muud vähemtõsised tapmisteod. Erinevalt KarS §-st 115, eristab StGB § 213 nii provotseeritud, kui ka sellist tapmist, mille puhul on tapja tegutsenud nt hädakaitse- või mõnes muus sellises seisundis, mis on märkimisväärselt mõjutanud tema võimet säilitada kontrolli oma tegude üle.³² Seega võib öelda, et kui § 213 esimene pool on niisama kasuistlik nagu KarS § 115, sisaldades konkreetseid koosseisutunnuseid (raev – *zorn* – tapmise toimepanijal, kannatanupoolne õigusvastane käitumine ja nimetatud asjaolude põhjuslik seos), siis sätte teine pool on oluliselt abstraktsem, andes kohtutele küllusliku kaalutusõiguse, otsustamaks, mis on need teised „vähemtõsised tapmisteod“, mille puhul ei saa küll rääkida kannatanupoolsest provotseerivast käitumisest, ent mis ei kvalifitseeru ka mõrva või põhikoosseisu alla.³³

Oluline erinevus KarS §-ga 115 seisneb ka tiheda ajalis-ruumilise sideme puudumisega teo ja provokatsiooni vahel – oluline on vaid, et tegu pannakse toime vägivalla või solvamise mõju all. Ka Paavo Randma on sarnaselt StGB-s sätestatule jõudnud järeldusele, et iga isik on sedavõrd individuaalne, et erutus seisund võib tekkida ka pikaajalise protsessi tulemusena – vägivaldne käitumine tema suhtes ei pruugi kaduda ka pärast konkreetse vägivalla lõppu, sest inimene elab ja tegutseb temaga juhtunut ehk minevikku pidevalt kaasas kandes.³⁴

³² *Ibid.*, lk 71.

³³ Dubble, M., Hörnle, T. *Criminal law: A Comparative Approach*. Oxford University Press, 2014, lk 556.

³⁴ Vt viidet 12.

1.2.3. Äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisund *common law* riikides

Anglo – Ameerika jurisprudentsi üks nurgakividest on maksim – ära süüdistada kannatanut („*don't blame the victim*“). Kuid kas see maksim on alati kehtiv? Kas süüdistatava kriminaalvastutust tuvastades ignoreerib Anglo – Ameerika kriminaalõigus alati täielikult kannatanu käitumist?³⁵

Täna sel päeval on kannatanutel laialdasi õigusi andvaid seaduseid (*Victims' Rights Amendments*³⁶ või nt *Victims' Bills of Rights*³⁷), mis ennekõike garanteerivad, et kõigil kannatanutel oleks õigus saada osa kriminaalprotsessidest, sh vältida mõjuvaid seisukohti karistuse liigi ja tingimuste kohta ning esitada süüdistatava vastu tsiviilhagi. Samas on oluline märkida, et kannatanute soodus positsioon peegeldub ennekõike kriminaalprotsessuaalselt kui materiaalõiguslikust aspektist. Mõned Ameerika Ühendriikide koolkondlased on vältinud seisukohta, et kannatanutele soodsat positsiooni loovad kriminaalseadustike eelnõud on aga ehk liiati tagaplaanile jätnud kannatanute tegevuse mõju kuriteo toimepanemisele, mis on välja toodud ka ühendriikide karistusõiguse materiaalõiguses.³⁸

Nii nt võib sellise tegevuse all silmas pidada kannatanu provotseerivat käitumist, millele järgnebki vastusena tapmine – see aga peab omakorda olema toime pandud süüdistataval tekkinud kireseisundis („*the heat of passion*“). Kusjuures peab just kannatanu olema vastutav süüdistataval sellise meeleseisundi kujunemise eest. See seisund nn leevendab tapja positsiooni olukorras, kus tuvastamata kireseisundi korral inkrimineeritaks süüdistatavale ettekavatsemata tapmise asemel („*manslaughter*“) nt mõrva („*murder*“).³⁹ Selline tapjat soodustav instituuat on sätestatud kõigis osariikide karistusseadustikes, sh ka *Model Penal Code*'s⁴⁰.

³⁵ Bergelson, V. *Victims' Rights and Victims' Wrongs: Comparative Liability in Criminal Law*. Stanford Law Books. An Imprint of Stanford University Press, 2009, lk 2.

³⁶ *Victims' Rights Amendments*. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://www.legislation.govt.nz/act/public/2014/0035/latest/DLM3942608.html> 25.04.2016.

³⁷ *Victims' Bills Of Rights*. Arvutivõrgus kättesaadav: https://oag.ca.gov/victimservices/content/bill_of_rights 25.04.2016.

³⁸ Vt viidet 34, lk 2.

³⁹ Vt viidet 34, lk 2.

⁴⁰ *Model Penal Code*. Ehkki Ameerika Ühendriikide karistusõigus on kodifitseeritud 52 karistusseadustikuks, on koodeks neile kõigile olnud baasseaduseks ja juhiseks. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.dubberkelman.com/restricted/student_cd/web/MPC/mpc.html. 25.04.2016.

Otsetõlgitav „kireseisund“ on võrdväärne KarS-is väljatoodud äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundiga. Teda võib defineerida kui süüdistatava ajutist tahtlikku häiret teo toimepanemise ajal, mis on omakorda põhjustatud sellistest emotsioonidest, nagu äkkviha, raev, vimm või hirm.⁴¹

Common law õiguskirjanduses on ka välja toodud, et kireseisundit peetakse süüteo subjektiivseks komponendiks, millele vastandub kannatanu enda õigusvastane käitumine kui süüteo objektiivne komponent. Süüdistatav peab *inter alia* tõendama, et ta uskus (subjektiivselt), et ta tegevus oli kantud vajadusest vältimaks enesele või tema lähedasele kahju tekitamisest, ja et ta kahju oli (objektiivselt) väiksem sellisest kahjust, mida oli ta takistamas.⁴²

Anglo – Ameerika karistusõigus ei keskendu mitte ainult küsimusele, kui intensiivne oli süüdistataval enesekontrolli kaotus, vaid ka sellele, et miks oli süüdistataval üldse selline meeleseisund tekkinud ja kas kannatanupoolsele õigusvastasele käitumisele oli hägunenud meeleseisundi ajal toimepandud rünne – tapmine – õigustatud.⁴³

Tuues näitena California Apellatsioonikohtu lahendi⁴⁴, kus süüdistatav tappis tüli käigus enda abikaasa ja haaras seejärel haamri järele, millega paljukordselt vastu pead lüües tappis ka nende ühise 9-aastase magava poja, leidis kohus, et isik tappis küll oma naise viimase provotseerivast käitumisest tekkinud raevust, kuid „*heat of passion*“ – seisund ei vabasta süüdistatavat vastutusest mõrva eest olukorras, kus isik, olles sellises äkkvihas, mille on ta suunanud ka kolmanda isiku vastu, kes ei ole õigusvastaselt käitunud, põhjustab sellega viimase surma.

Provokatsioon, mis on põhjustanud süüdistataval kireseisundit, on seega selline kriminaalõiguslik doktriin, mis kergendab süüdistatava vastutust kannatanu õigusvastase käitumise pärast.⁴⁵ Siiski ei ole osariikide karistuspoliitika eesmärk teo toimepanijat kuidagi õigustada, sellisel juhul oleks süüdistatava vastutus tapmise ees täielikult välistatud.

⁴¹ Vt viidet 34, lk 30.

⁴² *Ibid.*, lk 31.

⁴³ *Ibid.*, lk 32.

⁴⁴ Crim. No. 15501. Court of Appeals of California, Fourth Appellate District, Division One. May 21, 1984. People v. Spurlin. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://law.justia.com/cases/california/court-of-appeal/3d/156/119.html>. 25.04.2016.

⁴⁵ *Ibid.*, lk 29.

Suurbritannias ja Wales'is kasutusel olnud *Homicide Act 1957* esimese osa § 3 kohaselt oli tapmistegu provotseeritud, kui mõrva tagajärjel leidusid tõendid, millest lähtuvalt sai vandekohus otsustada, kas süüdlast provotseeriti vahetult enne teo toimepanemist kannatanupoolsete solvangute või tegudega, mille tagajärjel omakorda tekkis süüdlasel enesekontrolli kaotus. Eelkõige oli see vandekohtu vastutus välja selgitada, kas provokatsioon oli piisavalt tõsine, et vaimselt terve inimene sellisesse seisundisse viia.⁴⁶

Hetkel kehtiv seadus – *Coroners and Justice Act 2009*⁴⁷ – 2. osa esimene peatükk käsitleb kriminaalkuritegusid. Nimelt vana seaduse esimese osa § 3 on nüüd asendatud *Coroners and Justice Act 2009* järgi §-dega 54 ja 55. Antud seaduse § 54 sätestab osalise kaitse mõrva puhul, milleks on enesekontrolli kaotus. § 54 lõike 1 kohaselt ei saa isikut mõrvas või mõrvale kaasa aitamises süüdi tunnistada, kui:

1. Süüaluse teo või tegevusetuse põhjuseks on tema enesekontrolli kaotus;
2. Enesekontrolli kaotuse põhjustab kindel faktor;
3. Süüalusega samast soost ja vanusegrupist pärit teovõimeline isik käituks samasuguses olukorras süüalusega sarnaselt.⁴⁸

§ 55 kohaselt enesekontrolli kaotuse põhjustanud kindel faktor on see, kui süüaluse enesekontrolli kaotuse põhjustajaks oli süüdistatava tõsine hirm kannatanupoolse vägivaldse käitumise ees.⁴⁹

Enesekontrolli kaotuse kaitse on esimest korda välja toodud *Coroners and Justice Act 2009* §-s 54, mis võeti kasutusele aastal 2010. Enesekontrolli kaotuse kaitse puhul on tegu osalise kaitsega, mis võib vähendada karistumäära pikkust, kvalifitseerides mõrva koosseisu ümber tapmise koosseisuks. Tegu ei ole tavalise kaitsega, mistõttu ta kehtib ainult kordasaadetud mõrva puhul. Enne kasutusel olnud provokatsioonikaitse osutus küllaltki keeruliseks, kuna vajab väga palju arutamist apellatsioonikohtus. Peamine probleem seisnes selles, et apellatsioonikohtud ei tõlgendanud alati *Homicide Act 1957* punkti 3 sätestatud provokatsioonikaitset sarnaselt. Samas leiti ka, et kaitse puhul oli tegu soolise kallutatusega

⁴⁶ Homicide Act 1957, lk 4. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1957/11/pdfs/ukpga_19570011_en.pdf 28.03.2016

⁴⁷ Coroners and Justice Act 2009, lk 34. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2009/25/pdfs/ukpga_20090025_en.pdf 28.03.2016

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ *Ibid.*

pigem nende suhtes, kes tapsid enesekontrolli kaotuse tagajärjel (enamasti mehed), vastupidiselt naistele, kes tapsid hirmust eesootava tõsise vägivalda ees.⁵⁰

Sarnaselt Eesti karistusõiguses välja toodud karistust kergendava asjaoluna on ka Suurbritannia ja Wales'i karistusõiguses kvalifitseeritud varasema seaduse järgi eksisteerinud provokatsioonikaitse ümber enesekontrolli kaotuse kaitseks. Sellest lähtuvalt on võimalik esitada tõendeid, mille kohaselt süüdistatav on kuriteo korda saatnud provotseeriva käitumise tagajärjel. Antud tagajärge (surm) poleks võib-olla kulmineerunudki, kui kannatanu oma provotseeriva käitumisega, olgu selleks siis nii füüsiline vägivald või verbaalsed solvangud, poleks viinud süüdistavat sellisesse seisundisse, mille tagajärjel isik kaotas oma enesevalitsuse ning saatis korda kuriteo. Seega võib jõuda järeldusele, et mõlemas õigussüsteemis eksisteerib karistust kergendava asjaoluna tapmine provotseeriva käitumise tagajärjel.

Autor jõuab järeldusele, et sõltumata sellest, kas tegu on Anglo – Ameerika või Kontinentaal – Euroopa õigussüsteemi kuuluvate riikidega, on võimalik märgata sarnasusi Eesti karistusõigusega: oluliseks ühisosaks võib välja tuua kannatanupoolset provokatiivset akti, mis on teo toimepanijas esile kutsunud äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundi ning kannatanu provokatsioon peab olema ka põhjuslikkus seoses äkki tekkiva tugeva hingelise erutuse seisundiga.

1.3. Provotseeritud tapmise koosseisu ajalooline taust

Ajalooliselt on hingelise erutuse seisund olnud üks klassikalisemaid elu– ja tervisevastaste süütegude privilegeerimise aluseid ning see on sisaldunud pea kõigis Eestis kehtinud karistusseadustes. Nii nägi juba 1903. aasta uus nuhtlusseadustik ette eraldi kergemad tapmise ja kehavigastuse koosseisud, kui need teod pandi toime hingelise erutuse seisundis.⁵¹

⁵⁰ The Defence of Loss of Control – Voluntary Manslaughter. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.e-lawresources.co.uk/Loss-of-control.php>

28.03.2016

⁵¹ Vt viidet 21.

Läbi ajaloo on alati olnud sätestatud eraldi kergemad tapmise või kehaliste vigastuste tekitamise koosseisud, mille puhul saab pidada kergendavaks asjaoluks teo toimepanija vaimset seisundit. Liikudes aga 1903. aasta nuhtluseadustikust ajaliselt edasi järgmise seaduse juurde, milleks on ENSV Kriminaalkodeks, siis võib leida § 103, kus on väljatoodud järgnev – „tahtliku tapmise eest äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundis, mille on põhjustanud kannatanupoolne vägivald või raske solvamine.“

Professor Ilmar Rebane defineerib § 103 kui kuritegu, mis kujutab endast kõrvuti §-des 102 ja 104 ettenähtud kuritegudega tahtliku tapmise vähemohtlikku liiki, mille eest oli ette nähtud kergem karistus kui §-des 100 ja 101. Karistuse kergendamise aluseks oli antud juhul peale süüdlase erilise psüühilise seisundi ka see asjaolu, et nimetatud seisundi oli tinginud kannatanu enda õigusvastane käitumine.⁵²

Eesti NSV Kriminaalkodeksi § 37 sätestas vastust kergendavad asjaolud⁵³:

- (1) Karistuse mõistmisel peetakse vastutust kergendavateks asjaoludeks:
 - 1) Toimepandud kuriteo kahjuliku tagajärje ärahoidmine või tekitatud kahju vabatahtlik hüvitamine või kõrvaldamine süüdlase poolt;
 - 2) Kuriteo toimepanemine raskete isiklike, perekondlike või muude asjaolude kokkusattumise mõjul;
 - 3) Kuriteo toimepanemine ähvarduse, sundimise või materiaalse, teenistusliku või muu sõltuvuse mõjul;
 - 4) Kuriteo toimepanemine tugeva hingelise erutuse mõjul, mille kannatanu on esile kutsunud oma mitteõiguspärase teoga;
 - 5) Kuriteo toimepanemine kaitsel ühiskondliku ründe vastu, kuigi seejuures ületati hädakaitse piirid;
 - 6) Kuriteo toimepanemine alaealise poolt;
 - 7) Kuriteo toimepanemine raseda poolt;
 - 8) Puhtsüdamlik kahetsus või süü ülestunnistamisele ilmumine.
- (2) Kohus võib karistuse mõistmisel arvestada ka kergendavaid asjaolusid, mida käesolevas paragrahvis ei ole ette nähtud.

⁵² I. Rebane. Eesti NSV Kriminaalkodeks. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus „Eesti Raamat“. Tallinn 1980, lk 358.

⁵³ *Ibid.*

Punkti 4 on kommenteeritud kui seisundit, mille kannatanu on esile kutsunud enda mitteõiguspärase teoga. Tegu on füsioloogilise afektiga, mis erinevalt patoloogilisest afektist ei kõrvalda aga süüdivusseisundit. Füsioloogilise afekti seisundis pole isik võimeline täielikult oma käitumist kontrollima, mistõttu tegutseb isik impulsiivselt ning järelemõtlematult. Samas ei tohi unustada, et isik ikkagi annab endale aru, mida ta korda saadab ning millised on ta teo ühiskonnaohtlikud tagajärjed.⁵⁴

Selline seisund võib tekkida ka pikkamisi – pikema ajaperioodi jooksul – ning oluline on see, et kannatanu on ise selle seisundi esile kutsunud oma mitteõiguspärase teoga. Mitteõiguspäraseks teoks saab aga pidada iga tegu, mis on vastuolus reeglitega või tolele seadustikule omaselt kommunistliku moraali nõuetega.⁵⁵

Eeltoodust lähtuvalt saab jõuda järeldusele, et ka Nõukogude kriminaalõigus eristas kahte erinevat seisundit – psühholoogilist afekti ehk seisundit, mis ei välistanud isiku süüd, ning patoloogilist afekti, mis välistas isiku süüd.

Võttes võrdluse alla tänase karistusseadustiku, lisaks varem kehtinud kriminaalkodeksile, võib märgata nende mõistete sarnasust. Eesti NSV Kriminaalkodeksi kohaselt oli § 103 puhul tegu tahtliku tapmisega hingelise erutuse seisundis, seevastu hetkel kehtiva KarS kohaselt on kõnealuse mõiste puhul tegemist §-ga 115, mille puhul on tegemist provotseeritud tapmisega. Lause algusest on ära võetud sõna „tahtlik“, sest kehtivas karistusseadustikus on tahtlus sätestatud üldosas ja on kehtiv kõikide eriosa koosseisude suhtes, kuid eriosa ei näe ette vastutust ettevaatamatusest toimepandud süüteo eest.

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ *Ibid.*

2. ÄKKI TEKKINUD TUGEVA HINGELISE ERUTUSE SEISUNDI TUVASTAMINE

2.1. Äkki tekkinud hingelise erutuse seisundi tuvastamine ekspertiisiga

2.1.1. Ambulatoorse ekspertiisi määramine⁵⁶

Ambulatoorne ekspertiis määratakse juhul, kui eksperdiarvamust saab esitada ilma uuritava pikemaajalise jälgimiseta ambulatoorse hindamise/uurimise järgselt (nt varasemalt olemasolev kindel psüühikahäire diagnoos, lähiminevikus ravi viibimised, regulaarsed visiidid psühhiaatri juurde, piisavad objektiivsed andmed uuritava toimetuleku ja käitumise kohta). Ambulatoorset ekspertiisi teostatakse nii haiglates, arestimajades, vanglates, hooldekodudes, kodus jne.

Ambulatoorne ekspertiis võib olla:

1. ainuisikuline (teostab üks ekspert);
2. komisjoniline (teostavad mitu sama eriala esindajat – 2 psühhiaatrit);
3. komplekseksperitiis (teostavad psühhiaater koostöös psühholoogi, seksuoloogi, neuroloogi, kohtuarsti või mitme psühhiaatriga).

Näitlik ekspertiis: ambulatoorne ekspertiis nt vanglas kinnipeetavale:

1. Elulooliste andmete kogumine (sünniaeg ja -koht, elukohad, tuumperekonna andmed, info pereliikmete ja omavaheliste suhete kohta, lasteaed, koolid, pereliikmetest lahku kolimised (lahutused), vanemate ametid, töökogemused (ametlikud, mitteametlikud), suhted erinevate lähedastega, enesekirjeldus, argipäev, vaba aja tegevused), olemasoleva perekonna kirjeldus; varasem kokkupuude politseiga;
2. Tervislik hinnang (hetkeseis), varasemad traumad, terviserikked, ravi, haiglas viibimised; töövõimetuse määramise alused, seksuaalsuhted; alkoholi, tubakatoodete ja narkootiliste ainetega kokkupuude;

⁵⁶ Kirjavahetus Eesti Kohtuekspertiisi Instituudi psühhiaatriatalituse juhatajaga Siiri Paulus-Jõega. Autori valduses.

2.1 Kehaline uurimine kontrollimaks isiku hetke tervises seisundit (silmanägemise kontroll, lihaskoordinatsioon, lihaspinged jne.);

3. Vaimse seisundi kirjeldus;

4. Ülevaatlikud küsimused menetluse raames (kas pani kuriteo toime, põhjused, motiivid jne), liikumised erinevate kinnipidamisasutuste vahel;

5. Küsimused tuleviku kohta (vanglakaristus või raviasutus, elu pärast vabanemist, suhted tulevikus);

6. Testide läbiviimine (vajadusel psühhomeetrisel testide läbiviimine MOCA, vaimse seisundi miniuuring jm).

Uuringu tulemusi võib kirjeldada nii funktsioonide kui ka testide põhised ja kokkuvõtte peab olema kirjutatud arusaadavalt, erialaseid termineid selgitades ning vajadusel kirjutada terminoloogia juurde selgitus.

2.1.2. Statsionaarse ekspertiisi määramine⁵⁷

Statsionaarne ekspertiis määratakse juhul, kui ekspertarvamuse esitamiseks on vajalik pikaajaline eksperdiuuring (minimaalselt 2 nädalat). Statsionaarseid kohtupsühhiaatrilisi ja kohtupsühholoogilisi ekspertiise teostatakse statsionaarset psühhiaatrilist tervishoiuteenust osutav tervishoiuasutuses või Tartu vangla meditsiinosakonnas (vahistatud, kinnipeetud isikud). Enim määratakse statsionaarseid ekspertiise kriminaalasjades. Kuna statsionaarset ekspertiisi ajaks tuleb uuritava viibida ööpäevringselt haiglas, siis on vabaduses viibivate isikute puhul vajalik koostada ka isiku haiglasse paigutamise määrus (välja arvatud juhul, kui isik on andnud kirjaliku nõusoleku vabatahtlikult haiglas viibida).

⁵⁷ *Ibid.*

Statsionaarne kohtupsühhiaatriaekspertiis sisaldab:

- 1) psühhiaatriline uuring;
- 2) psühholoogiline uuring ja testid;
- 3) vajaduse korral neuropsühholoogiline uuring;
- 4) jälgimine osakonnas, ravipersonali tähelepanekud sh. toimetuleku ja tegevusoskuste hinnang;
- 5) somaatiline uuring, vajaduse korral eriarsti konsultatsioon;
- 6) vajadusel laboratoorsed uuringud;
- 7) vajadusel neuroloogilised uuringud;
- 8) vajadusel kromosoomiuuringud jm;
- 9) eksperdid teevad kindlaks, kas ekspertiisilane on psüühikahäire tõttu ühiskonnale ohtlik.

Ohtlikkuse tuvastamisel võib kohtuniku või kohtu otsusega tema osakonnas viibimise aega pikendada või viia isik üle teise eriasutusse, kuni meditsiiniliste sundvahendite määramiseni.

Niisiis on ambulatoorne ekspertiis on oma sisult ühekordne hindamine, statsionaarne ekspertiis aga eeldab pikaajalist vaatlust ja isiku intervjuerimist kontrollitud keskkonnas (nt haiglas või vanglas).

Ekspert jõuab nii ambulatoorse kui statsionaarse ekspertiisi käigus põhjendatud arvamusele kriminaalasja toimikus olevate ja psühhiaatrilisel uurimisel kogutud andmete põhjal.

Lisaks ambulatoorsele tehakse statsionaarsel ekspertiisil korduvaid psühhiaatrilisi intervjuusid ja kasutatakse ka uuritava ööpäevaringseid jälgimisandmeid.

Eestis teostatakse kohtupsühhiaatrilist ekspertiisi Eesti Kohtuekspertiisi Instituudis (EKEI) riiklikult tunnustatud ekspertide poolt, kes viivad läbi antud protsessi ainult ekspertiisimääruse alusel.⁵⁸

Eelkõige psühhiaatri ja psühholoogi koostöö tagajärjel saavad mõlemad eriala esindajad uurimise all oleva isiku isiksust igakülgsest tundma õppida, jõudes uurimise tagajärjel otsusele, kelle pädevusse antud psüühiline seisund kuulub.⁵⁹

⁵⁸ Eesti Kohtuekspertiisi Instituudi koduleht. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.ekei.ee/> 25.04.2016

2.1.3. Komplekspertiisi lubatavus tõendina⁶⁰

Kriminaalmenetluse käigus võib tekkida vajadus eriteadmisi omava isiku arvamuse järele olukordades, kus kriminaalasjas olulist faktilist asjaolu ei ole võimalik teiste tõenditega kindlaks teha või see on oluliselt raskendatud. Sellisel juhul on menetlusosalistel võimalik esitada kohtule taotlus ekspertiisi määramiseks. Kohtuekspertiisi raames koostab ekspert ekspertiisiakti, tuvastades ekspertiisi vormis mitteõiguslikke eriteadmisi rakendades menetlusasjas tähtsaid asjaolusid, aidates seeläbi kaasa menetlusülesannete täitmisele.⁶¹

Ekspertiisiaktile on seadusandja ette näinud kindlad tunnused, millele akt peab vastama ning tunnuste loetelu sisaldub KrMS §-s 107. KrMS §-s 107 sisalduv on asjakohane ka käesoleva töö raames, kuivõrd ekspertiisiakti kui tõendi lubatavus sõltub suuresti viidatud paragrahvis sätestatud tingimustest.⁶²

Vaieldamatult on ekspertiisiakt tõendina lubamatu, kui kriminaalmenetluse jooksul suudab kaitsja tõendada, et ekspertiisiakti koostanud eksperdil puudub nõuetekohane kvalifikatsioon, sest sellisel juhul ei ole tegemist KrMS § 95 lg-le 1 vastava isikuga ning tegemist ei ole seega ekspertiisiaktiga. Samuti kaasneb ekspertiisiakti lubamatus juhul, kui aktis on mitmeid eraldivõetuna vähem olulisi KrMS §-s 107 sätestatud tingimusi rikutud suurel hulgal.⁶³

Sarnaselt kriminaalmenetluses uurimistoimingute puhul kehtiv printsiipl, et üks suurem või mitu väiksemat menetluskorra rikkumist toob kaasa olulise menetlusõiguse rikkumise, mistõttu on tõend lubamatu, kehtib ka ekspertiisiakti puhul, seda enam, et eksperdilt oodatakse erilist hoolikust ja teadmispagasit oma töös. Juhul, kui näiteks puudub ekspertiisiaktil akti koostamise kuupäev või andmed ekspertiisiakti kohta on mõnevõrra puudulikud, siis need väheolulised eksimused ei too kaasa tõendi lubamatust. Kui selliseid eksimusi on aktis aga mitmeid, siis tuleb kõne alla taaskord tõendi lubamatus.⁶⁴

⁵⁹ Vt viidet 28.

⁶⁰ Krevald, J. Tõendite lubatavus kriminaalmenetluses. Magistritöö. Tartu: TÜ õigusteaduskond 2014. Käsikiri Tartu Ülikooli õigusteaduskonna teabekeskuses.

⁶¹ *Ibid.*

⁶² *Ibid.*

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ *Ibid.*

Ekspert võib anda ütlusi vaid ekspertiisiakti selgitamiseks kohtueelses menetluses ja ekspertiisiakti sisu selgitamiseks ja täiendamiseks kohtumenetluses. Seetõttu ekspertiisiakti usaldusväärsus, kuid mitte lubatavust, võib mõjutada omakorda kohtueelses kui kohtumenetluses eksperdi poolt ekspertiisiakti kohta antavad ütlused, kui need on vastuolus ekspertiisiaktis kirjeldatuga.⁶⁵

Seonduvalt veel ekspertiisiaktiga ja puutuvalt tunnistaja ütlustesse kui isikulise tõendi liiki, on asjakohane märkida ka veel seda, et kui eksperti on võimalik küll ekspertiisiaktis sisalduva selgitamiseks tunnistajana üle kuulata, kuid ta annab täiendavaid ütlusi, mida ekspertiisiaktis märgitud ei olnud, on sellised ütlused tõendina lubamatud ja tõendina saab käsitleda vaid ekspertiisiakti.⁶⁶

2.2. Äkki tekkinud hingelise erutuse seisundi tuvastamine tehiolude pinnalt

Kohtupraktikast⁶⁷ võib sageli lugeda, et äkki tekkinud hingelise erutuse erutuse seisund on juriidilisele hindamisele avatud tunnus, mida võib tuvastada ka kriminaalasja tehioludele tuginevalt ning mille tõendamiseks on lubatud kõik tõendid. Nii uurib kohus nt, kas vägivalda või solvamise mõju süüdlase psüühikale oli vahetu ning kas erutusseisund ja sellest johtuv tapmissoov oli tekkinud äkki, s.o vahetult pärast vägivaldaakti või solvamist.

⁶⁵ *Ibid.*

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ Nt. Tartu Ringkonnakohtu 8. oktoobri 2015. aasta kohtuotsus nr 1-14-9226.

3. HINGELISE ERUTUSE SEISUNDI TUVASTAMINE I JA II ASTME KOHTUTES

3.1. Koondtulemuste ülevaade

Kohtulahendite analüüsi eesmärgiks oli välja selgitada, missugune on viimaste aastate (s.o. ajavahemikul 2006 – 2015) tendents Eesti kriminaalkohtumenetluslikus praktikas äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundi tuvastamises. Autor püstitas uurimisküsimustena, kas äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundi tuvastamiseks on süüdistatavale määratud ekspertiisi läbiviimine ja kui jah, siis millist liiki. Sealjuures seadis töö autor esimeseks hüpoteesiks, et uuritaval ajavahemikul, s.o 01.01.2006 – 31.01.2015 oli süüdistatavatele enamus juhtudel määratud nii eel– kui ka kohtuliku uurimise käigus kompleksekspertiisi (s.o nii kohtupsühholoogia– kui ka kohtupsühhiaatriaekspertiisi) läbiviimist tapmise täpsemaks kvalifitseerimiseks. Kui aga süüdistatavatele ei määratud kohtuarstliku ekspertiisi läbiviimist, siis soovis autor välja selgitada, missugustele kriminaalasja tehiooludele tuginedes olid kohtud omaalgatuslikult äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundit kas tuvastanud või välistanud.

Ühtlasi oli autori eesmärk kontrollida, kas kohtupsühholoogia –või kohtupsühhiaatria ekspertiisiaktid olid olulisemate menetlusõiguslike puudusteta. Autori hüpotees oli, et juhul, kui süüdistatava suhtes oli tapmise täpsemaks kvalifitseerimiseks läbi viidud kohtupsühholoogia –või kohtupsühhiaatriaekspertiis, olid esimese ja teise astme kohtud arvestanud seda usaldusväärse tõendiallikana.

Seega olid uurimuses kasutatud töö esemetena maakohtu ja ringkonnakohtu kohtulahendeid, mis olid tehtud ajavahemikul 2006 – 2015. Uurimismeetodiks oli nii kvantitatiivne kui ka kvalitatiivne analüüs, kuivõrd uurimus keskendus kohtulahendite põhjal saadud andmete kogumisele ja üldistamisele. Kohtulahendid pärinesid Riigi Teataja võrguväljaande veebilehelt, kuhu on loodud võimalus otsida kohtute poolt avaldatud lahendeid aastast 2006. Päring oli tehtud alljärgnevatel tingimustel: kohtumenetluse liik – “kriminaalkohtumenetlused”, lahendi tekst – „hingelise erutuse” või „äge stressreaktsioon“, lahendi liik – “otsus”, lahendi kuupäev – “01.01.2006 – 31.12.2015”, kohus – vastavalt kas „maakohtud“ või „ringkonnakohtud“. Eelnimetatud meetodiga võttis autor vaatluse alla 69 maakohtu ja 48 –ringkonnakohtulahendit. Autor lähtus kohtuotsuseid analüüsides järgmistest

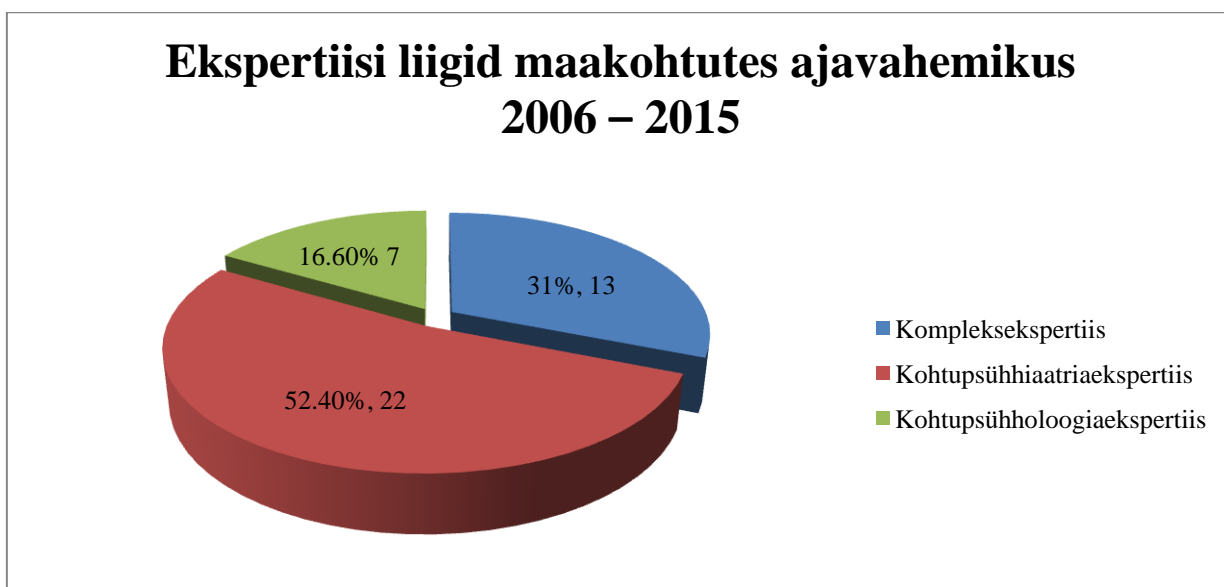
teguritest: teo andmed (lahendi nr, lahendi kuupäev, teo kirjeldus, menetluse liik) ja otsuse andmed (ekspertiisi läbiviimine, selle liik ja sellega arvestamine otsuse tegemisel).

Vaatluse alla võetud 69 maakohtulahendist määrati süüdistatava(te)le kohtuarstlikku ekspertiisi kas kohtueelses või kohtulikus uurimises 42 kriminaalasjas, mis moodustas üldarvust 61%. Ülejäänud 27 (39%) kriminaalasjas analüüsiti äkki tekkinud hingelise erutuse seisundi võimalikku esinemist aga kohtute endi poolt tehjolude pinnalt.

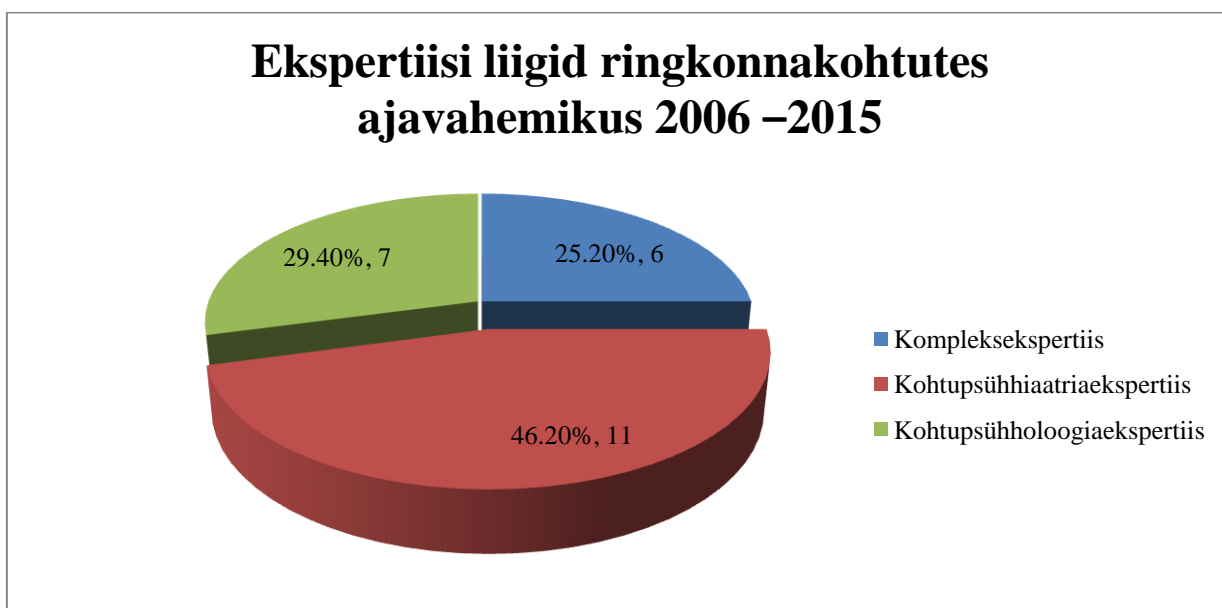
Ringkonnakohtutes jagunesid tulemused võrdselt: kohtuarstlik ekspertiis oli 48 kohtulahendist tõendiallikaks 24 (50%) kriminaalasjas, samas kui ülejäänud 24 (50%) kriminaalasjast ei nähtunud, et süüdistatava(te) suhtes oleks varasemalt läbi viidud ekspertiisi või et prokuratuur oleks apellatsioonimenetluses taotlenud uue tõendi lisamist ekspertiisiakti näol.

42 maakohtulahendist, kus oli süüdistatava suhtes läbi viidud ekspertiis, moodustasid kompleksekspertsid 13, kohtupsühholoogiaekspertsid 7 ja kohtupsühhiaatriaekspertsid 22 kohtuotsust. Ringkonnakohtuotsuses oli statistika järgmine: kompleksekspertsid oli süüdistatavate puhul läbi viidud 6, kohtupsühhiaatriaekspertsid 7 ja kohtupsühholoogiaekspertsid 6 korral. (Vt joonist nr 1 ja 2.)

Joonis nr 1: ekspertiisi liigid maakohtutes ajavahemikus 2006 – 2015.

Joonis nr 2: ekspertiisi liigid ringkonnakohtutes ajavahemikus 2006 – 2015.

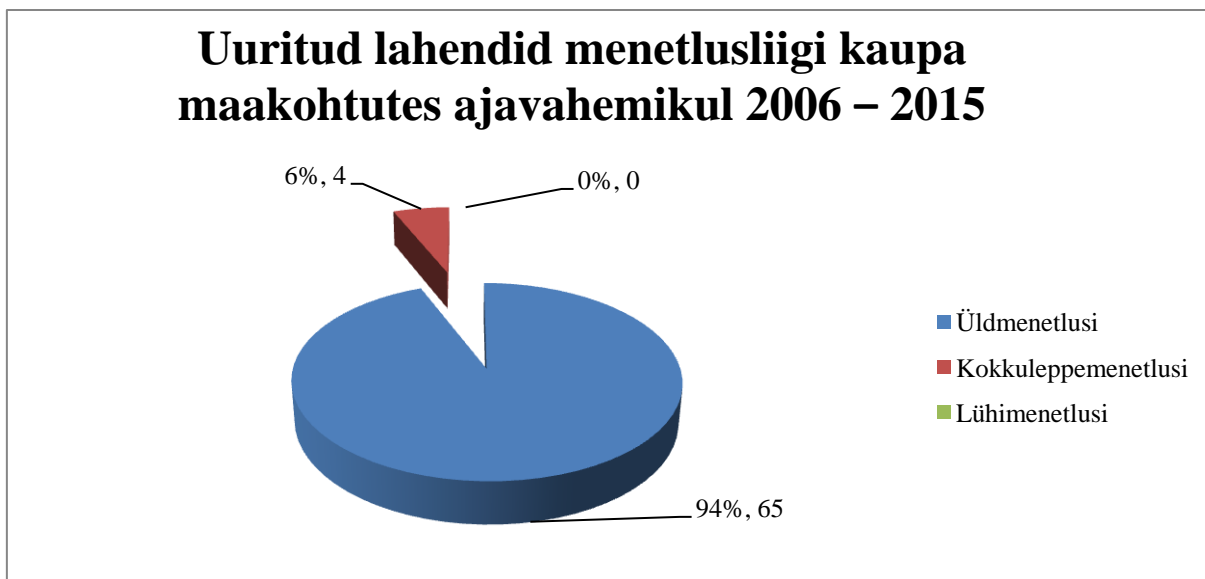
Olgugi, et § 115 kohaldamise korral pöörduakse vähemalt pooltel juhtudel kohtuarstide poole, viiakse kompleksekspertiise läbi kahetsusväärset vähe.

Autor järeldab kohtupsühhiaatriaekspertiiside rohkest hulgast aga seda, et äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundit seostatakse ehk endiselt sellise psüühilise häirega, mille puhul ei ole isik võimeline aru saama oma teo keelatusest ja oma käitumist vastavalt sellele arusaamisele juhtima, mistõttu pöörduvad menetlejad KarS § 115 koosseisu tunnuse tuvastamiseks just psühhiatrite, mitte psühholoogide poole.

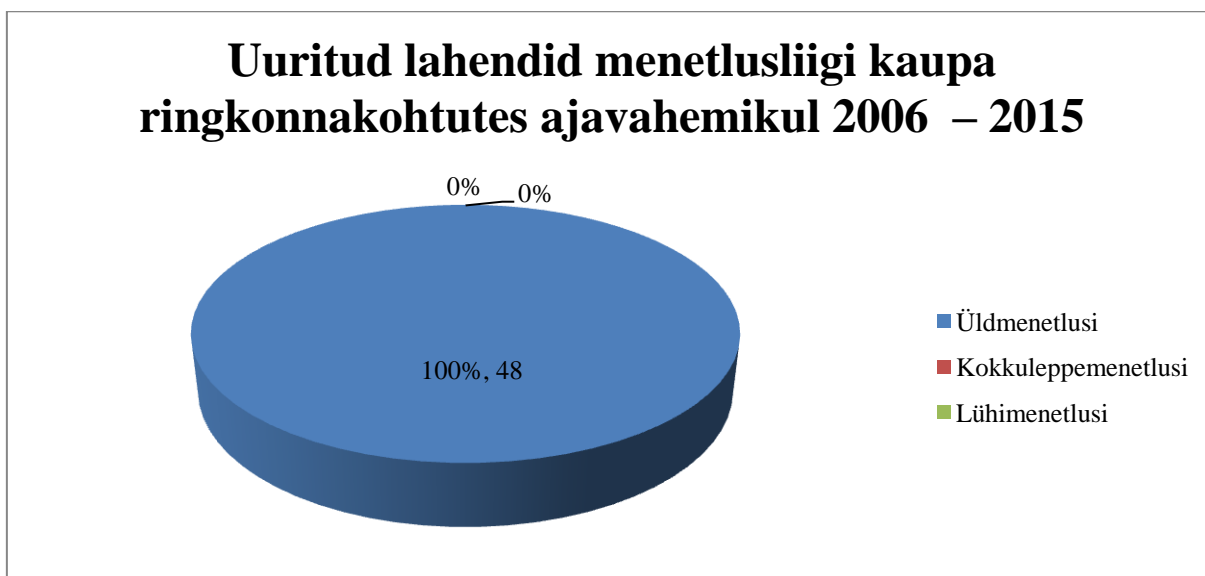
Analüüsitavatest kohtulahenditest nähtus, et maa- ja ka ringkonnakohtud olid ekspertiisiakti kui ebausaldusväärse tõendi kõrvale jätnud ühel korral (1%), viidates ekspertiisiaktis mainitule süüdistataval tugeva emotsionaalse erutusseisundi esinemise osas, kuna ekspertiisiakti põhjendavas osas puudus täielikult analüüs, mille põhjal ekspert sellisele järeldusele oli jõudnud.

Nii maa—kui ka ringkonnakohtulahenditest nähtus, et ka menetlusliik võib tapmise kvalifitseerimist ja kohtuotsuse lõpptulemit mõjutada. Uuritud maakohtulahenditest moodustasid kokku 94% üldmenetlused ja 6% kokkuleppemenetlused. Lühimenetlusi ei esinenud. Ringkonnakohtutes olid 48 kohtuasja (100%) lahendatud üldmenetluste raames (vt joonis nr 3 ja 4).

Joonis nr 3: uuritud lahendid menetlusliigi kaupa maakohtutes ajavahemikul 2006 – 2015.

Joonis nr 4: uuritud lahendid menetlusliigi kaupa ringkonnakohtutes ajavahemikul 2006 – 2015.

Arvestades magistriöö küllaltki piiritletud võimalust kõiki 117 kohtulahendit lähemalt töös kajastada, moodustas autor süstemaatilise väljavõtu meetodil valimi ehk jaotas maa –ja ringkonnalahendid kuupäevalises järjestuses ja vastavalt kohtuastmele kaheks grupiks ning selekteeris neist välja iga neljanda kohtulahendi. Sellisel viisil kajastas autor 23 maa –ja 14 ringkonnakohtulahendit, mis on kaasusgruppidega välja toodud järgmistes alapeatükkides.

3.1.1. Hingelise erutuse seisundi tuvastamine I astme kohtutes

3.1.1.1. Kohtute endi poolt tuvastamine

Nagu juba eelnevalt on töös märgitud, on kohtud aeg-ajalt leidnud, et hingelist erutust võib tuvastada ka kiminaalasja tehivoludele tuginevalt ning selle tõendamiseks on lubatud kõik tõendid. Selliste kriminaalasjade analüüsimise eesmärk oli välja selgitada, millistele kriminaalasja tehivoludele tuginedes olid kohtud äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundit kas tuvastanud või välistanud.

Nt kriminaalasjas nr 1-08-1268⁶⁸ mõisteti isik KarS § 113 järgi kvalifitseeritava kuriteo toimepanemises süüdi selles, et tema, 22.07.2007. aastal, pärastlõunasel ajal Tartu Kaubamaja läheduses, peksis kannatanut puukaikaga, lüües teda vähemalt kolmel korral peapiirkonda, ja tekitades kannatanule eluohtlikke vigastusi, mille tagajärjel saabus kannatanu surm. Kohtuliku uurimise käigus väitis süüdistatav, et ta pani teo toime äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundis, kuivõrd kannatanu oli olnud seksuaalvahekorras naisterahvaga, kellega ka süüdistataval olid aeg-ajalt intiimsuhted. Kohtueelses menetluses esitas uurija nõudekirja SA Tartu Ülikooli Kliinikumi Psühhiaatriakliinikule, kelle teatel oli süüdistatav olnud psühhiaatriakliinikus ambulatoorsetel uuringutel perioodil 1994.–1999. aastal ning statsionaarsel uuringul ajavahemikus 19.04.1999–26.04.1999. aastal. Süüdistataval diagnoositi siis kerge vaimne alaareng, mis oli tingitud lenduvate lahustite kuritarvitamisest. Kohus leidis nendele tõenditele tuginedes, et süüdistatava tegu oli toime pandud ennekõike alkoholi joobest tulenevast seisundist.

⁶⁸ Tartu Maakohtu 27. märtsi 2008. aasta kohtuotsus nr 1-08-1268.

Ühtlasi tõi kohus välja tehjoluna järgmise asjaolu: süüdistatav oli juba enne tapmist näinud 50 krooni naisterahva taskus, olles samal ajal hästi teadlik, kellelt ja mille eest oli see saadud. Kohus leidis, et süüdistatava jaoks ei saanud olla neid uusi asjaolusid, mis oleksid olnud sedavõrd ootamatud, et need teda äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundisse said viia.

Järgmises kaasuses väitis süüdistatav samuti, et ta tegutses sellise hingelise erutuse seisundis, mis takistas tal oma tegudest aru anda ja sellise seisundi põhjustasid kannatanu poolt öeldud solvangud tema suhtes, ning see, et vabandamise nõudmise peale kannatanu lõi teda vastu nägu. Süüdistatavale aga kohtuarstlikku ekspertiisi ei määratud. Teda süüdistati KarS § 113 järgi kvalifitseeritava kuriteo toimepanemises selles, et tema, ajavahemikul 15.09.2005. aastal kella 23.00 kuni 16.09.2005. aastal kella 07.00, oma elukohas, ühise alkoholitarvitamise käigus tekkinud sõnavahetuses, lõi kannatanut noaga kaks korda selga, tekitades kannatanule vasakusse rinnaõõnde tungiva torke-lõikehaava ja sellele järgneva massiivse sisemise verejooksu ning šoki, milliste vigastuste tagajärjel kannatanu suri. Kohus leidis küll, et süüdistatava teo ajendiks oli kannatanupoolne solvamine esimese aadressil, kuid kannatanupoolne vägivald – süüdistatava näkku löömine – ei olnud tõendatud. Ühtlasi leidis kohus, et kannatanu poolt öeldud solvavad sõnad ei saanud süüdistatavat viia äkki tekkinud tugevasse hingelise erutuse seisundisse, sest tunnistajate ütluste kohaselt, pärast kannatanuga sõnelust, tõusis süüdistatav püsti ja algas kaklus, mis kestis kuni 10 minutit; pärast seda aga jätkas ta rahumeeli joomist. Hiljem tõstis süüdistatav laiba korterist välja. Samuti leidis kohus, et oluliseks erutuse (ja tüli) põhjuseks oli süüdistatava tugev alkoholihoove, millisesse seisundisse oli ta end viinud ise tahtlikult.⁶⁹

Nii esimese kui ka teise kaasuse puhul võib ühisosana välja tuua süüdistatavate joobeseisundit. Teatavasti on joobeseisund ise juba selline seisund, mille puhul on alkohol mõjunud närvisüsteemile ja psüühilised protsessid on seetõttu häiritud. Seega, nii keskmine kui ka raske joove võivad hoopis soodustada afekti teket.⁷⁰ Siiski, tuginedes eelpooltoodud kohtulahenditele, võib § 115 kohaldamine olla sellegipoolest välistatud, kui on tuvastatud järgmised kriminaalasja tehjolud: teo toimepanemine ärritavatel asjaoludel, millest saadi varem teada, st rünne polnud vahetu, ning teojärgne rahumeelne käitumine, kuivõrd äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundi lühiajalise mõju järel võib teo toimepanija, saades aru, mida on ta toime pannud, hoopis paanikasse sattuda. Seega järeldab autor, et isegi kui kohtuarstlik ekspertiis oleks kõnealustes kaasustes tuvastanud vajalikku äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundit, siis KarS § 115 õiglaseks kohaldamiseks on ikkagi vaja

⁶⁹ Viru Maakohtu 26. mai 2006. aasta kohtuotsus nr 1-06-3359.

⁷⁰ Märkmed J. Saare Tartu Ülikooli loengusarjast "Õiguse psühholoogia". Autori valduses.

analüüsida ka muid kuriteo objektiivseid aspekte. Joobeseisund ei ole küll raskendav asjaolu, kuid kui kohus tõdeb, et isikul võis olla tekkinud äkki tekkinud hingeline erutusseisund, mis oli tingitud alkoholi joobest, millesse ta oli end tahtlikult viinud, ei tähenda see automaatselt äkki tekkinud hingelise erutuse seisundi sedastamist KarS § 115 tähenduses.

Eraldi kaasustegrupi moodustasid ka kokkuleppemenetluse raames lahendatud asjad. Sellekohased kohtulahendid olid põhjapanevamate järelduste tegemiseks lakoonilised. Ühtlasi täheldas autor, et üheski sellises kriminaalasjas kohtuarstlikku ekspertiisi ei määratud. Nii nt oli ühes kokkuleppemenetluse raames lahendatud asjas sedastatud vaid järgnevat: isikut süüdistati KarS § 115 järgi kvalifitseeritava teo toimepanemises selles, et tema 01.11.2009. aastal kella 16.45 paiku, viibides ühes Tallinna trepikoja teise korruse lifti juures oleval platsil, pani toime tapmise äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundis, nimelt – lõi kannatanut ühe korra noaga kõhu piirkonda, tekitades kannatanule kõhu torkehaava massiivse kehasisese ja kehavälise verejooksuga, mille tagajärjel isik suri. Kohus leidis, et süüdistatava poolt kokkuleppe sõlmimine oli tema tõelise tahte avaldus ja kriminaalasja menetlemisel oli järgitud kokkuleppemenetluse sätteid.⁷¹

Teises kokkuleppemenetluses lahendatud kriminaalasjas oli isik kohtu alla antud süüdistatuna samuti KarS § 115 järgi kvalifitseeritava kuriteo toimepanemises, mis seisnes selles, et tema, kannatanuga omavahelise tüli käigus, äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundis, mille põhjustas kannatanu kägistamine, lõi kannatanut kahel korral noaga kõhu ja rinna piirkonda, tekitades sellega eluohtlikud tervisekahjustused, mille tagajärjel saabus kannatanu surm. Kohus leidis, et kuna antud kriminaalasjas oli kokkuleppe sõlmimisel järgitud KrMS § 239 – § 245 sätteid ja aluseid kokkuleppe kinnitamata jätmiseks maakohus ei tuvastanud, kinnitas maakohus käesolevas kriminaalasjas prokuröri, süüdistatava ja tema kaitsja poolt sõlmitud kokkuleppe.⁷²

Kolmandas kokkuleppemenetluslikus kriminaalasjas süüdistati isikut selles, et tema, 03.01.2007. aastal kella 17.00 – 19.00 vahel oma elukohas, pärast seda kui kannatanu oli tema suhtes kasutanud füüsilist ja psüühilist vägivalda, lõi põranda seest võetud noaga kannatanut korduvalt kehapiirkonda, tekitades talle eluohtlikud vigastused, s.o rinna- ja kõhuõõnde tungivad torke-lõikehaavad südame, kopsude ja maksa vigastusega, mis tüsistusid ägeda verekaotusega sisemisest ja välisest verejooksust ning mille tagajärjel kannatanu suri

⁷¹ Harju Maakohtu 6. septembri 2010. aasta kohtuotsus nr 1-10-3095.

⁷² Viru Maakohtu 4. novembri 2013. aasta kohtuotsus nr 1-13-8160.

sündmuskohal. Kohus nõustus kokkuleppemenetluse kohaldamisega ka kolmandas kaasuses ja tunnistas isiku KarS § 115 alusel süüdi.⁷³

Kuigi kokkuleppemenetlus võimaldab saavutada menetlusökonomilisi eesmärke, siis puudub kohtutel õigus selgitada välja täiendavaid asjaolusid, mis võivad omada mõju tapmise täpsemale kvalifitseerimisele – nad peavad lähtuma vaid kriminaalasja toimikus sisalduvatest materjalidest.⁷⁴ Seda enam peab autor oluliseks, et süüdistatavale inkrimineeritud tegu – provotseeritud tapmine – oleks tõendatud kriminaalasja toimikus sisalduva kompleksekspertisiaktiga, kuivõrd kokkuleppemenetluses sisulist kohtulikku arutelu enam ei toimu ja võimalus kriminaalasja tehiolusid analüüsida puudub. On kaheldav, et olukorras, kus kohus, hinnanud toimikus sisalduvaid tõendeid, sh selliseid kompleksekspertisi tulemusi, mis välistavad süüdistataval äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse esinemise teo toimepanemise ajal, kinnitaks prokuröri, süüdistatava ja tema kaitsja kokkuleppet § 115 kohaldamise tingimustes. Järelikult on põhjust nentida, et ilma eelneva kompleksekspertisi määramiseta kinnitatud kokkulepped on eiranud tõendite kogumise printsiipi objektiivse tõe tuvastamiseks.

3.1.1.2. Kohtupsühhiaatria ekspertiisiga tuvastamine

Isikut süüdistati KarS § 25 lg 2 – § 114 p 3,4,5 järgi kvalifitseeritava kuriteo toimepanemises, mis seisnes selles, et tema, olles varem karistatud tapmise eest 28.09.1998. aastal, lõi Kohtla-Järvel oma abikaasale, kellega temal tekkisid vaenulikud suhted seoses lahutusega, kaasasolnud noaga rindkere, kõhu üla- ja alajäsemete piirkonda. Tänu sellele, et tunnistajal õnnestus helistada politseisse ja kiirabisse ning abi jõudis kiiresti sündmuskohale, jäi kuritegu lõpule viimata. Kohtuvaidlustes leidis kaitsja, et kannatanu oli ise oma käitumisega kutsunud süüdistataval äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundi, kui teatas viimasele sellest, et ta kasutas teda ära ja et tal on nüüd uus meesterahvas. Kaitsja viitas ka kohtupsühhiaatrilise ekspertiisi aktile, kus oli sedastatud, et afektiseisundi kohta saab vastata ainult kohtupsühholoogia ekspertiis. Sellist ekspertiisi läbi viidud aga ei oldud. Kohus selgitas, et äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundi tuvastamine on õiguslik, mitte aga meditsiinilise ega psühholoogilise ehk kohtupsühholoogiaekspertiisi küsimus. Autor on

⁷³ Tartu Maakohtu 4. mai 2007. aasta kohtuotsus nr 1-07-5563.

⁷⁴ Tsemin, A. Süüpärimõtte rakendamine kokkuleppemenetluses. Magistritöö. Tartu: TÜ õigusteaduskond 2015. Käsikiri Tartu Ülikooli õigusteaduskonna teabe keskuses.

eelnevalt märkinud, et KarS § 115 võib kohaldada ka siis, kui on tuvastatud, et afekt saabus kumulatiivselt. Kohus tõdes, et tõendite pinnal (süüdistatava ja kannatanu ütlused) oli tõepoolest alust arvata, et süüdistatava abielu hakkas lagunema ja tal esines kibestumise tunne, et elu ei ole õnnestunud. Kohus ei näinud tuvastatud asjaoludes aga ühtegi alust, nagu oleks kannatanu käitumine tervikuna olnud provotseeriv ehk kannatanu oleks meelega käitunud abielu kestel selliselt, et kutsuda süüdistatavas esile tugeva hingelise erutuse seisundi. Kohus analüüsis ka 28.12.2011 sündmust vahetult ja andis hinnangu, kas 28.12.2011 viibides trepikojas käitus kannatanu provokatiivselt. Kannatanu ütluste kohaselt oli süüdistatav agressiivne juba siis, kui astus trepikotta ja lükkas tunnistaja, kes seisis trepikojas ukse juures, eemale. Kannatanu kinnitas, et juba enne seda nad tülitseksid, kuna süüdistatav kahtlustas, et tal on teine meessõber, selle kohta olid neil omavahelised vestlused.⁷⁵ Seega ei pidanud kohus abikaasade vahel tekkinud ebameeldivaid suhteid või teise abikaasa kergemeelset käitumist kannatanu provotseeritavaks käitumiseks KarS § 115 mõttes. Ühtlasi oli süüdistatav juba vahetult enne tapmiskatset agressiivne, tema seisund ei tekkinud äkki.

Kriminaalasjas nr 1-07-1677⁷⁶ anti süüdistatav alla selles, et 15.10.2006. aastal, kella 07:00 paiku, Kuressaare linna elamus, tungis süüdistatav kallale oma elukaaslasele: füüsilist vägivalda kasutades lõi teda korduvalt näkku, kuni kannatanu paiskas põrandale; ja istudes kaksiratsa pikali maas lamavale naisterahvale peale, haaras temast kahe käega kõrist ja kägistas senikaua, kuni viimane lämbus. Süüdistatav väitis, et kannatanu oli hakanud vahetult enne tapmistegu temaga riidu kiskuma ja näägutama, ähvardades teda oma elamispinnalt välja tõsta. Järgmisena mäletas aga süüdistatav juba seda momenti, et oli kaksiratsi põrandal lamava kannatanu seljas ja hoidis viimasel kaelast kinni. Pöörates kannatanu pead, sai aru, et on viimase ära tapnud. Süüdistatava suhtes viidi läbi kohtupsühhiaatriaekspertiis. Ekspertiisiaktist nähtus, et süüdistatav oli iseloomustanud kooselu kannatanuga kui tüliderohket, sest naine valetas ja pidas armukesi. Ekspertid leidsid, et süüdistataval esines alkoholisõltuvus ja sellest tulenev isiksuse degradatsioon vastutustundetu ning kriitikavaese käitumisega. Samas ei takistanud tal see häire aru saama oma teo keelatusest või oma käitumisest vastavalt sellele arusaamisele juhtima. Ta oli võimeline esinema kohtus ja kandma karistust. Kohus arvestas seega psühhiaatrilise ekspertarvamusega ja ei kvalifitseerinud tegu ümber KarS § 115 järgi, olgugi, et kohtupsühhiaatria ekspertiisiakt ei kätkenud endas vastust äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse tuvastamise kohta. Nimelt puudutas kohtupsühhiaatria ekspertiisiakt isiku süüdivust. Nagu autor on eelnevalt aga juba märkinud, tuleb äkki tekkinud hingelise erutuse seisundit rangelt eristada süüdivusküsimusest.

⁷⁵ Viru Maakohtu 27. veebruari 2013. aasta kohtuotsus nr 1-12-5844.

⁷⁶ Pärnu Maakohtu 15. mai 2007. aasta kohtuotsus nr 1-07-1677.

Süüdistatav oli kohtu alla antud süüdistatavana selles, et tema 10.06.2012. aastal, ajavahemikus kell 07:29 – 08:47, Tallinnas, pärast kannatanupoolset kommentaari süüdistatava seksuaalse võimekuse kohta, tõmbas kannatanu pikali põrandale, lõi teda kahel korral rusikaga näo piirkonda, kägistas kätega kaelast ja surus põlvega kaelale vajutades vastu maad. Seejärel tõi süüdistatav köögist noa ja lõi maas lamavale kannatanule noaga vähemalt kahel korral kaela ja kõri piirkonda, nii, et asetaskannatanu elu ohtu, kuna noatera vigastas trahthead ja söögitoru. Kuna kannatanu sai operatiivset ravi, siis surm ei saanud. Süüdistatav ei osanud selgitada, miks läks kööki nuga tooma. Ta väitis, et ei andnud endale aru, mida ta teeb. Kohtupsühhiaatriaekspertiisis sedastatud seisukoha järgi oli süüdistatav inkrimineeritud teo ajal tavalises alkoholijoobes ja tugeva emotsionaalse erutuse seisundis (antud seisund vallandus tõenäoliselt inkrimineeritavale teole vahetult eelnenud situatsioonist tingituna), mis aga ei takistanud temal oma teo keelatused aru saamast ja vastavalt sellele arusaamisele oma käitumist juhtimast. Kohtu seisukoht oli, et süüdistatava kuritegelikku käitumist esilekutsuvaks ja vaieldamatult kaalukaks faktoriks oli kannatanu tegu, kelle solvavad ütlused puudutasid sügavalt süüdistatava emotsionaalseid tundeid. Kannatanu poolt väidetavat solvavat ütlust süüdistatava hindas kohus kui isiku au ning väärikut riivavaks. Kohus oli seisukohal, et süüdistatav süüdistatav pani toime tapmise kuriteo kannatanu õigusvastasest käitumisest esile kutsutud tugeva hingelise erutuse mõjul.⁷⁷ Käesolevas kaasuses oli aga kohus kohaldanud ebaõigesti materiaalõigust, kohaldades kergendavaks asjaoluks KarS §-i 57 lg 6. Nimelt sätestab KarS § 59, et karistust kergendavaid või raskendavaid asjaolusid ei arvestata karistuse kohaldamisel, kui neid on seaduses kirjeldatud süüteo koosseisu tunnustena. Seega, kohus, tuvastades kriminaalasja tehiloludele tuginedes kannatanu õigusvastase käitumise, ja võttes arvesse eksperdiarvamuse, mille kohaselt viibis isik tugevas emotsionaalse erutuse seisundis, oleks pidanud jõudma järeldusele, et isik vastutab KarS § 115 järgi.

23.01.2013. aastal, kella 08:35 paiku, Tallinnas asuvas lao remondiosakonnas lõi süüdistatav oma töökaaslasele noaga korduvalt pea- ja kaelapiirkonda ja seejärel ühe käega kannatanut kinni hoides veel seljapiirkonda, tekitades kannatanule füüsilist valu ja tervisekahjustusi. Süüdistatav avaldas kohtule seda, et temal oli tekkinud kannatanu suhtes teatav antipaatiat, kuna kannatanu tegi pidevalt ebameeldivaid ja kohatuid nalju oma töökaaslaste juuresolekul. Ta oli ka kannatanut niiöölda korrale kutsunud. Kohtupsühhiaatrilise ekspertiisi aktis nähtus, et süüdistatav ei olnud kuriteo toimepanemise ajal seisundis, mis takistanuks tal oma teo keelatused aru saamast ja vastavalt sellele arusaamisele oma käitumist juhtimast. Ekspert

⁷⁷ Harju Maakohtu 6. veebruari 2013. aasta kohtuotsus nr 1-12-10128.

kinnitas, et süüdistatav oli temale süüks arvatava teo toimepanemise ajal emotsionaalse erutuse (äkkviha) seisundis. Kohtuistungil ei tuvastatud aga, et kannatanu oli ise oma tõsise isikuvastase ründega süüdistatava tapmiskatseni viinud. Nimelt nähtus eksperdiarvamusest, et süüdistatava äkkvihaks olid kogumis mitmed tegurid, mis ei tulenenud ainult kannatanu käitumisest. Kohus leidis, et isegi, kui kannatanu saatis süüdistatava „*na tri bukvo*“ (mis teatavasti on venekeelne ebatsensuurne väljend), ei saa sellist solvangut lugeda sedavõrd tõsiseks isikuvastaseks ründeks (solvamiseks) või nii selgeks provokatsiooniks, et see tavalise taluvusega inimese puhul vallandaks sellise ründe.⁷⁸

Kriminaalasjas nr 1-12-5709⁷⁹ süüdistati isikut selles, et tema, ajavahemikul 05.–09.01.2012. aastal Tallinnas, oma endise elukaaslasega tekkinud tüli käigus tekitas viimasele eluohtlikke tervisekahjustusi, mille tagajärjel kannatanu suri sündmuskohal. Prokurör asus kohtuvaidluses seisukohale, et isikule süüksarvatav kuritegu tulnuks ümber kvalifitseerida KarS § 115 järgi. Prokurör tugines eksperdi arvamusele, mille kohaselt oli süüdistatav teo toimepanemise ajal tugevas emotsionaalse erutuse seisundis. Kohtupsühhiaatria ekspertiisi aktis oli tõendatud, et süüdistatav oli talle inkrimineeritava teo ajal tavalises alkoholijoobes ja tugevas emotsionaalse erutuse seisundis; tal ei esinenud talle süüksarvatava teo ajal ajutist vaimutegevuse riket või mõnda muud rasket haiguslikku seisundit (psüühikahäiret). Süüdistatava sõnul hakkas kannatanu karjuma, et ta on hirmus joodik; peale seda leidis ta odekolonnipudeli, mida kannatanu oli üksi joonud. Süüdistatav selgitas, et oli närvis ja tahtis kannatanut lükata; oli närvis, sest kannatanu hakkas norima. Süüdistatava ütlustest järeldas kohus, et temapoolse vägivallapuhangu tingis nii kannatanu löömine kui norimine. Kohus leidis, et süüdistatava tegevus oli õigesti kvalifitseeritud KarS § 115 järgi. Seega on see üks vähestest kohtulahenditest, kus prokurör otsustas ekspertiisiaktile tuginedes kvalifitseerida tegu §-lt 113 §-le 115. Ka ei pidanud kohus vajalikuks kriminaalasja tehioledele – nt süüdistatava alkoholijoobe – tuginedes prokuröri arvamust ümber lükata.

⁷⁸ Harju Maakohtu 7. augusti 2013. aasta kohtuotsus nr 1-13-3342.

⁷⁹ Harju Maakohtu 30. novembri 2012. aasta kohtuotsus nr 1-12-5709.

3.1.1.3. Kohtupsühholoogia ekspertiisiga tuvastamine

Kriminaalasjas nr 1-08-3283⁸⁰ süüdistati isikut selles, et 11.10.2007. aastal kella 00.40 paiku Tartumaal elumaja katusetoas lõi tema tahtliku tapmise eesmärgil noaga kannatanut südame piirkonda ja teise korra paremale poole kaela, millega põhjustas kannatanu surma. Süüdistatav kinnitas, et ei pannud tapmist toime tahtlikult, vaid enesekontrolli kaotamise tõttu ja seepärast leidis ta, et tema tegu tulnuks kvalifitseerida KarS § 115 järgi provotseeritud tapmisena. Süüdistatava ütluste kohaselt 2007. aasta 10. oktoobri õhtul tuli kannatanu süüdistatava juurde, joodi viina ja õlut. Kella 00:00 paiku läks süüdistatav alumisele korrusele võileiba tegema. Kui süüdistatav söögiga ülemisele korrusele tagasi jõudis, siis toa ees valgustamata ruumis oli kannatanu lükanud süüdistatavat. Lükkamise tagajärjel süüdistatav kukkus ja vigastas kätt ning jalga. Süüdistatava küsimusele lükkamise põhjuse kohta vastuseks hakkas kannatanu süüdistatavat mõnitades tema kõnedefekti järele tegema. Süüdistatava selgitusel oli tal kõnedefekt juba lapsepõlvest. Teda oli selle pärast mõnitatud ning see olevat olnud asi, mis viis ta täielikult endast välja nii, et ta kaotas enesekontrolli. Kannatanu mõnitustele reaktsiooniks tekkis süüdistataval äkkviha, ta võttis toas laual vedelenud noa ja lõi kannatanut sellega südame piirkonda. Kohus ei nõustunud süüdistatava ja tema kaitsja seisukohaga nagu tuleks süüdistatavale inkrimineeritav tegu ümber kvalifitseerida KarS § 115 järgi tapmisena äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundis, mille on põhjustanud kannatanupoolne vägivald või solvamine. Nimelt viidi süüdistatava suhtes läbi ambulatoorne psühholoogiline ekspertiis, mille aktist nähtus, et süüdistatav ei pannud talle süüks arvatavat tegu toime tugevas hingelise erutuse seisundis. Ekspertid olid jõudnud veendumusele, et teo toimepanemise ajal oli süüdistatava aja- ja ruumitaju adekvaatne ning ta sai aru sündmuste tagajärgedest. Käitumise impulsiivsus, kõrgenenud agressiivsus ja alanenud kriitikavõime oma tegude võimalike tagajärgede suhtes oli ekspertide kinnitusel tavalisele alkoholijoobele iseloomulikud tunnused. Autor leiab, et ilma vastavasisulise psühholoogiaekspertiisita oleks kohus jõudnud järeldusele, et süüdistatav oli äkki tekkinud hingelise erutuse seisundis, mille oli põhjustanud kannatanu. Nimelt, autor, analüüsisides kriminaalasja tehioalusid, leiab, et täidetud olid järgmised kriteeriumid: kannatanu õigusvastane käitumine ja süüdistatava ettekavatsemat rünne, mis olid mõlemad vaadeldavad ühtse ja katkematu sündmusena.

⁸⁰ Tartu Maakohtu 25. märtsi 2009. aasta kohtuotsus 1-08-3283.

Isikut süüdistati selles, et tema 4. augustil 2012. aastal kella 03:00 paiku Harju maakonnas Maardu linna baaris ründas noaga armukadeduse motiivil temale vähetuttavat kannatanut ning lõi teda noaga paljukordselt ja kiiresti rindkere piirkonda, sh ka rindkere vasakule ehk südamepiirkonda, millega põhjustas kannatanult eluohtlikke kehavigastusi, püüdes selliselt isikut tappa, kuid süüdistataval ei õnnestunud kannatanult eluvõtvat käitumist jätkata ja lõpetada läheduses viibinud inimeste kiire sekkumise tõttu. Süüdistatava ütlustest ei tulenenud konkreetset põhjust, miks ta kannatanut noaga lõi, kuid ta tunnistas, et talle ei meeldinud, et kannatanu tantsis tema naisega. Süüdistatava sõnul nad naeratasid teineteisele ning talle jäi mulje, et kannatanu soovib midagi enamat. Kohtupsühholoogia ekspertide arvamuse kohaselt oli süüdistatav tugeva emotsionaalse erutuse ja ärrituse seisundis. Kohus ei nõustunud aga kaitsjaga selles, et ainuüksi sellise seisundi tõttu tuleks toimepandud tapmise katse kvalifitseerida provotseeritud tapmisena. Nagu juba eelnevalt on öeldud, siis provotseeritud tapmise eelduseks kannatanupoolne vägivald või solvamine. Solvamise all mõistetakse inimväärlikuse alandamist nii sõnades kui tegudes. Provotseerivaks solvamiseks tuleb pidada ainult niisugust tegevust, mida peetakse ühiskonnas üldiselt mitteõiguspäraseks. Seega, kui süüdistatav pidas tantsimist liialt lähedaseks suhtlemiseks, siis oli see vaid tema ettekujutus, mitte tegelikkus. Eeltoodud analüüsi tulemusena puudus kohtul alus kvalifitseerida kuritegu provotseeritud tapmisena, sest puudus kannatanupoolne süüdistatava solvamine, mis on provotseeritud tapmise eelduseks.⁸¹

3.1.1.4. Kompleksekspertiisiga tuvastamine

Kui kohtud olid eelmistes kaasustes sedastanud, et äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundi tuvastamine on õiguslik, mitte aga meditsiinilise ega psühholoogilise ehk kohtupsühholoogiaekspertiisi küsimus, siis diametraalselt erinevale seisukohale olid kohtud jõudnud aga järgmistes kaasustes.

Nii nt tunnistati isik 7. septembri 2007. aasta kohtuotsusega⁸² süüdi kuriteos KarS §§-de 25 lg 1,2 ja 113 järgi selles, et ta 12. märtsil 2006. aastal kella 04.30 ajal, Kuressaare linnas asuva

⁸¹ Harju Maakohtu 5. novembri 2013. aasta kohtuotsus nr 1-12-11654.

⁸² Pärnu Maakohtu 7. septembri 2007. aasta kohtuotsus nr 1-07-2325.

ööklubi ees lõi omavahelise tüli käigus neljal korral kannatanule eelnevalt kodunt kaasa võetud noaga rindkere piirkonda. Teostatud kohtupsühhaatriaekspertiisi tulemusel jõudsid eksperdid järeldusele, et süüdistataval ei esinenud vaimse tervise häireid ja neid ei esinenud ka kuriteo toimepanekul, kuid selles kaasuses soovitasid eksperdid läbi viia ka kohtupsühholoogilise ekspertiisi. Kohtupsühholoogia eksperdid leidsid, et süüdistatava individuaalsühholoogiliseks eripäraks oli madal stressitaluvus ja kohanemisvõime, vähene suhtlemiskompetentsus (sh vähene tähelepanuvõime detailide suhtes) ja oskamatus lahendada konflikte. Ta viibis temale inkrimineeritava kuriteo toimepanemise ajal hirmupõhisest pikaajalisest stressist tingitud emotsionaalse erutuse seisundis, mis ei küündinud afektini, kuid mõjutas tema käitumist. Karistuse mõistmisel arvestas kohus mõlemaid ekspertarvamusi. Kohus leidis, et süüdistatav pani kuriteo toime süüdivusseisundis, st ta oli kuriteo toimepanemise ajal võimeline aru saama oma teo keelatusest ja oma käitumist vastavalt sellele juhtima. Teisalt aga tõi kohus karistust kergendavate asjaoludena kohtupsühholoogiaekspertiisiaktis märgitud süüdistatavat puudutavaid psühholoogilisi iseärasusi ning kannatanu enda käitumist, mis süüdistatavaga varasemalt tekkinud suhteid arvestades oli väljakutsuv ja konfliktsituatsiooni põhjustav.

Seega käesolevas kaasuses oli süüdistatava suhtes läbi viidud kompleksekspertriis ja neis õigesti sõnastatud küsimustega tuvastatud temal kumulatiivne emotsionaalne pingeseisund. See seisund ei küündinud aga afektini – tugeva hingelise erutatud seisundini. KarS § 115 sõnastuse kohaselt peab äkki tekkinud hingeline erutus olema tugev. Autor teeb kohtu argumentatsioonist järelduse, et just sõna „tugev“ on seaduse sõnastuses oluline teejuht – ta reflekteeribki sellise afekti puhkemist, mida psühholoogid võrdsustavad ägeda äkki tekkinud stress–situatsiooniga ja mis omakorda kuulub KarS § 115 kohaldamisalasse. Kuivõrd aga piirjoon tugeva hingelise erutatuse ja hingelise erutatuse vahel on hägune, siis ilma vastavate erialaste teadmisteta on seda väga raske tõmmata – kohus võib ehk tehivolude pinnalt tuvastada kannatanu õigusvastast käitumist ja võimalikku pingesituatsiooni esinemist, kuid mitte neurootilise häire avaldumise intensiivsust. Sellest johtuvalt peab autor oluliseks kompleksekspertriisi läbiviimist – seda mitte ainult hingelise erutuse tuvastamiseks, vaid ka selle tugevuse kindlakstegemiseks. Vastasel juhul tuleks KarS § 115 sõnastusest ära jätta „tugeva“.

Ka järgmises kaasuses osutus hingelise erutusseisundi intensiivsuse puudulikkus määravaks karistuse kohaldamisel. Nimelt otsustas Harju Maakohus 1. detsembri 2009. aasta kohtuotsusega⁸³ tunnistada süüdi isik KarS § 113 järgi kvalifitseeritava kuriteo toimepanemises, mis seisnes selles, et tema 09.09.2008. aastal kella 20.30 paiku Tallinna kortermaja ees tekkinud sõnavahetuse ja tüli käigus pussitas kannatanut kööginoga vasakule rindkere piirkonda, põhjustades sellega eluohtlikke tervisekahjustusi. Kaitsja leidis, et süüdistatav tegutses kannatanupoolsest vägivallast põhjustatud äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundis, kuivõrd kohtupsühhiaatrilise –ja psühholoogilise komplekseksptiisi aktis oli tõdetud, et süüdistatav oli emotsionaalses pingeseisundis. Kohtu seisukoht oli aga, et süüdistataval ajuvapustuse esinemine, tema suutmatus kirjeldada vigastuse tekitamist, asitõendi vaatlusprotokollist nähtuv katkendlik kõne politseisse helistamisel, üliemotsionaalne seisund esimesel ülekuulamisel olid asjaolud, millised esinesid süüdistataval peale kannatanu tapmist ja millised ei olnud iseloomulikud mitte ainult provotseeritud tapmisele, vaid ka tapmise lihtkoosseisule vastava teo toimepannud isiku reageeringule toimunule. Samuti tõi kohus välja selle, et süüdistataval esinenud asjaolusid näitasid küll temal esinenud tugevat hingelist erutust, kuid mitte äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundit. Samuti leidis kohus, et olukorras, kus süüdlane oli ennast viinud erutusseisundisse tapmise momendist ja kohast ehk ajalisel ja ruumiliselt varem ja kaugemal ning läinud ise lauanuga kotis arveid klaarima, ei saanud rääkida ei põhjuslikust seosest erutusseisundi ja kannatanu (provotseeriva) käitumise vahel ega ka süüdlase emotsionaalse reaktsiooni vallandumisest vahetult kannatanu käitumisest.

Kohtupraktikas kvalifitseeruvad provotseeritud tapmisena sellised juhtumid, kus tapmise riistaks (kui seda on kasutatud) on esimene ettejuhtuv löike –torke –, löögi– vms riist, mis on süüdlasel käeulatuses. Käesoleval juhul oli aga lauanuga ammu enne sündmust ja sündmuskohast kaugemalt kaasa võetud ja seejuures veel vastastikuse kakluse käigus võttis süüdistatav noa välja oma käekotist. Kas isikule inkrimineeritud tapmistegu oleks olnud aga teistsugune, kui süüdistataval ei oleks olnud nuga kaasas? Kohus sedastas enda argumentatsioonis, et teadaolevatele asjaoludele tuginedes oli süüdistatav küll hingeliselt erutatud, aga see erutus ei saanud olla tugev. Kuivõrd ekspert oli jätnud kohtule kaalutlusõigust, sõnastades tekkinud emotsionaalset häiret pelgalt pingeseisundina, st andis sellise sõnastusega kohtule otsustusruumi, jõudmaks järeldusele, kas pingeseisund võis oma olemuselt olla ka tugev, siis leiab autor, et täpsuse huvides peaks ekspert ekspertiisiaktis märkima ka hingelise erutuse intensiivsuse ulatuse, välistamaks kohtu suva olukorras, kus

⁸³ Harju Maakohtu 1. detsembri 2009. aasta kohtuotsus nr 1-09-1603.

kriminaalasja tehjolud justkui viitaksid provotseeritud tapmisele, kuid kus lisaks on vajalik langetada ka otsus enda pädevusraamidest väljuva küsimuse – intensiivsuse – üle.

29.04.2008. aasta Harju Maakohtu otsusega⁸⁴ tunnistati isik süüdi selles, et tema 01.08.2009 aastal kella 21.30 paiku oma elukohas, olles alkoholijoobes ning tülitlenud oma elukaaslasega, ajendatuna armukadedusest, lukustas ennast lapsega korterisse, kus kägistas võrevoodis olevat imikut, eesmärgiga laps tappa, kuni viimane muutus liikumatuks ning näost sinakasvalgeks. Süüdistatav tunnistas, et kägistas last, kuid tappa ei soovinud. Ta ei mäletanud kõike detalilides, sest sellel päeval oli ta palju alkoholi tarvitanud. Ta ei andnud endale aru, mida teeb: oli šokis elukaaslase reetmisest. Pilt tuli ette tagasi, kui laps hakkas siplema ja jonnima, siis võttis ta käed lapse kaelalt ära, laps jäi jonnima. Kohtupsühhiaatrilise ja –psühholoogilise ekspertiisiaktis toodud eksperdiarvamuse kohaselt ei põdenud isik vaimuhaigust. Tal esines elu jooksul välja kujunenud segatüüpi isiksusehäire ja alkoholisõltuvus. Inkrimineeritava teo ajal oli tema tavalises alkoholijoobes ja emotsionaalselt erutatud seisundis (temal ei esinenud patoloogilist afektiseisundit). Kohus ei käsitlenud kergendava asjaoluna kuriteo toimepanemist õigusvastase käitumisega esile kutsutud tugeva hingelise erutuse seisundis, sest teatamist salasuhtest teise mehega ei saanud pidada õigusvastaseks teoks. Kuritegu oli toimepandud imiku suhtes, kes ei käitunud õigusvastaselt. Süüdistatav võis viibida tugevas hingelise erutuse seisundis pärast seda, kui sai teada elukaaslase suhtest teise mehega, kuid tema viha ei olnud suunatud hingelise erutuse seisundi esile kutsunud elukaaslase vastu.

Isikut süüdistati selles, et tema, 3. märtsi õhtul ja ööl vastu 4. märtsi 2011. aastal Padise vallas ühisel alkoholitartvitamisel tekkinud tüli käigus pani toime oma kasu-vanaisa tahtliku tapmise, pekstes kõrges vanuses ohvrit paljukordselt (rohkem kui 20 korral) rusikate, jalgade, väikese kirve tõmbi otsaga ning puuhaluga pea, näo ja keha piirkonda, mille tagajärjel isik suri. Kompleksekspertisis olid eksperdid jõudnud järeldusele, et isik ei põdenud vaimuhaigust. Ööl vastu 04.03.2011. aastat oli ta tavalises alkoholijoobes, tal ei esinenud kuriteo toimepanemise ajal vaimutegevuse ajutist riket ega muud haiguslikku psüühilist seisundit. Talle inkrimineeritava kuriteo ajal ei esinenud isikul ka füsioloogilise afekti. Oma psüühilise seisundi poolest, vaatamata alkoholijoobele, oli ta võimeline tajuma õigesti kriminaalasjas tähtsaid asjaolusid. Ta oli teo toimepanemise ajal ja on ka käesoleval ajal võimeline oma tegude tähendusest aru saama ja neid juhtima. Isikul esines aga düssotsiaalsele isikule omane käitumismuster. Talle olid iseloomulikud kalkus ja hoolimatus teiste tunnete suhtes, tugev ja

⁸⁴ Harju Maakohtu 29. aprilli 2008. aasta otsus nr 1-09-20105.

püisiv vastutustundetu hoiak ning sotsiaalsete normide, reeglite ja kohustuste eiramine. Madal oli ka agressiooni ja vägivalla vallandumise lävi.⁸⁵

3.1.2. Hingelise erutuse tuvastamine II astme kohtutes

3.1.2.1. Kohtute endi poolt tuvastamine

11. mail 2014. aastal kella 19 paiku Tallinnas asuvas elamiseks kohandatud mahajäetud garaažiboksis ühise alkoholitarvitamise käigus löid mõlemad süüdistatavad kannatanut kahe erineva noaga, millega tekkis kannatanul äge verekaotus välimisest verejooksust ja mille tagajärjel kannatanu suri minutites mõõdetava aja möödumisel sündmuskohal. Üks süüdistatavatest oli apellatsioonis pikalt kirjeldanud oma halba läbisaamist kannatanuga ning leidis, et ta võis kannatanut noaga lüüa äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundis, mille põhjustas kannatanu käitumine. Tehiolu, millele tuginedes tegi kohus enda otsuse, seisnes selles, et provotseeritud tapmisest hakkas süüdistatav rääkima alles apellatsioonis. Samas leidis kohus, et ka apellatsioonist ei nätnud, millist konkreetset vägivalda kannatanu sellel päeval süüdistatava suhtes kasutas või millega teda solvas. Apellatsioon käsitles peamiselt kirjeldust süüdistatava ja kannatanu tutvumise asjaoludest ning edaspidistest suhetest. Ka kaassüüdistatav ei kinnitanud kannatanu poolt süüdistatava suhtes vägivalla tarvitamist või solvamist. Seega ei nõustunud kohtukolleegium süüdistatava väitega, et tema tegevus tulnuks kvalifitseerida KarS § 115 järgi provotseeritud tapmisena.⁸⁶

Isikule oli süüdistus esitatud selles, et tema 20.07.2013. aastal kella 04:00 paiku Tallinnas enda ja oma elukaaslase ühises elukohas lõi omavahelise tüli ja rüseluse käigus oma elukaaslasele noaga vasakule rindkere piirkonda, tekitades temale eluohtliku tervisekahjustusega, mille tagajärjel elukaaslane suri sündmuskohal enne kiirabi saabumist. Kaitsja leidis, et analüüsitava kriminaalasjas võis kannatanupoolset vägivallaakti lugeda tõendatuks ning sedavõrd tõsiseks isikuvastaseks ründeks ja provokatsiooniks, et see andis aluse süüdistatava teo kvalifitseerimiseks KarS § 115 järgi, kuna kriminaalasja tehilolusid arvestades oli tuvastatav, et süüdistatav oli tugeva emotsionaalse erutuse seisundis. Kaitsja leidis, et tähelepanuta ei saanud ka jätta selle, et üheks hingelise erutuse seisundi näitajaks

⁸⁵ Harju Maakohtu 27. jaanuari 2012. aasta kohtuotsus nr 1-11-8123.

⁸⁶ Tallinna Ringkonnakohtu 23.märtsi 2015. aasta kohtuotsus nr 1-14-8332.

võib olla just asjaolu, et isik ei taju või ei mäleta sündmusi detailselt – süüdistatav ei mäletanud juhtunut, mis võis olla seletatav just tema tugeva emotsionaalse erutuse seisundiga. Kohtukollegiumi seisukoht oli, et arvestades kannatanu käitumist tervikuna, ei saanud jaatada, et see oleks kutsunud esile tugeva hingelise erutuse. Maakohtu poolt ei olnud tuvastamist leidnud süüdistataval mingit erilist emotsionaalset seisundit (äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundit), teo toimepanemise ajal. Seda enam, et süüdistatav ise ei olnud väitnud kordagi, et oleks olnud mingis erilises või tugevas hingelise erutuse seisundis. Ka ei olnud süüdistatav kordagi väitnud, et oleks oma elukaaslase tapnud tulenevalt kannatanu poolsest vägivallast või solvamisest. Mitte üksi risküsitletud tunnistaja, kes suhtles või nägi süüdistatavat vahetult peale teo toimepanemist ei viidanud ka sellele, et süüdistatav oleks olnud šokis või mingis erilises seisundis.⁸⁷

Seega oli nii selles kui ka eelmises kohtulahendis provotseeritud tapmise subsumeerimine, hoolimata viimase kaasuse tõendatud kannatanupoolsest õigusvastasest käitumisest, välistatud, sest äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundi võimalikkust sedastasid mõlemad süüdistatavad alles apellatsioonimenetluses.

Nagu öeldud, siis kohtupraktikas kvalifitseeruvad provotseeritud tapmisena sellised juhtumid, kus tapmise riistaks on esimene ettejuhtuv löike –torke –, löögi– vms riist, mis on süüdlasel käeulatuses. Järgmises analüüsitavas kaasuses oli aga jahinuga ammu enne sündmust ja sündmuskohast kaugemalt kaasa võetud – sellest hoolimata kvalifitseeris ringkonnakohus tapmise § 115 järgi, tuginedes süüdistatava ütlustele tema äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse kohta. Nimelt Viru Maakohtu 4. detsembri 2009. aasta otsusega tunnistati isik süüdi selles, et tema, olles joobes, 05.04.2009. aastal kella 22.00 ajal Kohtla-Järvel asuval garaažiterritooriumil sai kokku kannatanuga, soovides, et kannatanu pikendaks 200 krooni võla tasumise tähtaega, millega viimane nõus ei olnud. Süüdistatav lõi kaasasolnud jahinoaga kannatanut korduvalt rindkere, selja ja ülajäsemete piirkonda. Ringkonnakohus leidis, et isik tegutses tal äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundis ning mille tõttu tema võime oma tegudest aru saada ja neid juhtida oli piiratud. Selle kinnituseks tegi ringkonnakohus viited kohtuistungil protokollile, mille kohaselt süüdistatav oli öelnud, et ta oli šokis ja seetõttu ta ei mäletanud, kuhu ja kui mitu korda ta kannatanut noaga lõi. Süüdistatav mäletas vaid et, kannatanu surus talle küünarnukiga kõri peale nii tugevasti, et hing jäi kinni. Küsimusele, et milline oli tema emotsionaalne seisund peale esimest lööki, mille tagajärjel ta kukkus, oli süüdistatav vastanud, et ta oli segaduses, ei jõudnud midagi mõelda, ta ainult kaitses ennast, mingit eesmärki kannatanule kehavigastusi tekitada tal ei olnud. Kannatanule tekitatud

⁸⁷ Tallinna Ringkonnakohtu 24. aprilli 2014. aasta kohtuotsus nr 1-14-301.

noalöökide arvu sai ta teada alles uurimisel. Küsimusele, kas tal oli ka varem olnud olukordi, kus teda rünnatakse, oli isik vastanud, eitavalt, kuna ta olevat rahulik inimene. Nüüd ta aga oli väga ärritatud olekus ja kartis oma elu pärast. Ta ei olnud võimeline juhtima oma tegevust, silme ees oli pime, püüdis ainult igati kannatanu alt vabaneda. Mil moel tal see lõpuks õnnestus, seda ta ei tea. Ringkonnakohus ei nõustunud maakohtu järeldusega, et kuna isik mäletas sündmuste kulgu ja väidetavalt kontrollis sündmuste käiku, siis see kinnitas tema tahtlust toime panna talle süüks arvatud mõrv.⁸⁸

Maakohus tunnistas isiku KarS § 113 järgi süüdi selles, et tema, olles alkoholihoobes, 24.12.2010. aastal kella 18.05 paiku oma korteris asukohaga Ida-Virumaa, ühise alkoholarvitamise ajal tekkinud tüli käigus, tapmise eesmärgil, haaras laualt noa ning lõi vastasistuvat kannatanu noaga vasakpoolse rinna piirkonda, millega tekitas talle eluohtliku tervisekahjustuse, mille tagajärjel isik suri. Kaitsja juhtis tähelepanu süüdistatava poolt maakohtus antud ütlustele, mille kohaselt hakkas kannatanu alkoholarvitamise käigus teda solvama, öeldes, et venelased on okupandid, nad okupeerisid kogu Eesti ja et kõiki venelasi tuleb maha lüüa. Kannatanu ütlused olid süüdistatavat solvanud. Ringkonnakohus kaitsja taolise taotlusega ei nõustunud. Tunnistaja väidete kohaselt tundsid seltskonnas viibinud üksteist juba pikemat aega ning olid varsemalt korduvalt koos ka alkoholi tarvitanud. Toimunud alkoholarvitamiste käigus ei olnud kunagi nende vahel tülisid olnud. Rahvuslikel teemadel alkoholarvitamise käigus ei räägitud üldse ning nimetatud teemal ei vesteldud ka 24. detsembril 2010. aastal. Teisest rahvusest inimestesse suhtus kannatanu normaalselt ning tunnistaja ütluste kohaselt kinnitas kannatanu talle, et pigem sõbrustab ta venelaste kui eestlastega. Kriminaalasjas ei oldud kogutud tõendeid, mis oleksid andnud alust tõsikindlaks väiteks nagu oleks kannatanu 4. detsembril 2010. aastal solvanud süüdistatavat rahvuslikul pinnal, nimetades teda okupandiks. Taolise solvangu lausumine kannatanu poolt polnuks ka eluliselt usutav. Nii tunnistajate kui ka süüdistatava enese väidete kohaselt olid kõik seltskonnas viibinud isikud omavahel juba pikemat aega tuttavad ning olid koos ka alkoholi tarvitanud. Ringkonnakohus leidis, arvestades kannatanu tihedat läbikäimist seltskonnas viibinud isikutega, kes kõik olid vene rahvusest, puudus kannatanul igasugune mõistusepärane põhjus nimetada kedagi neist okupandiks. Ühtlasi leidis ringkonnakohus, et väljendit „okupant“ ei saa pidada taoliseks solvanguks, mis on niivõrd ootamatu ja solvav, et vallandab isikus ebatavalise emotsionaalse pinge. Lähtudes süüdistatava enese ütlustest oli

⁸⁸ Tartu Ringkonnakohtu 8. aprilli 2010. aasta kohtuotsus nr 1-09-14627.

kannatanu teda ka varasemalt nimetanud okupandiks ning seega ei saanud taoline väide tulla isikul kuidagi ootamatult.⁸⁹

Isikutele esitati süüdistus KarS § 114 p 1 järgi kvalifitseeritava kuriteo toimepanemises selles, et nemad 06.05.2010. aastal ajavahemikus kell 11.00 kuni 16.00, viibides alkoholijoobeseisundis, tungisid kannatanule kallale ja peksid teda mitte vähem kui 20 minuti jooksul, tekitades kannatanule tugevat füüsilist valu. Seejärel, eesmärgiga tekitada kannatanule erilisi kannatusi, hüppasid jalgadega kannatanu rinnal ja pea peal, mille tulemusena suri kannatanu saadud kehavigastustesse sündmuskohal. Üks süüdistatavatest märkis, et kohus ei olnud arvestanud, et kannatanu hakkas talle esimesena noahoope jagama ning ta kaitses ennast. Ta ei tapnud kannatanut tahtlikult, vaid see oli kannatanu poolt provotseeritud. Ta selgitas ka, et ta proovis konfliktist väljuda pärast kannatanu poolt köögis antud noahoope ning läks tuppa, kuid kannatanu järgnes talle konflikti jätkama. Ühtlasi märkis ta, et ta oli korduvalt taotlenud kompleksekspertiisi tegemist, mida temale arusaamatul põhjusel ei tehtud. Ringkonnakohus leidis, et juba maakohtu otsusega oli tuvastamist leidnud, et süüdistatavat ajendas kannatanut peksma soov talle tekitatud ründe ja vigastuse eest kätte maksta ja karistusõiguse kohaselt ei välista KarS § 115 kohaldamist ka asjaolu, kui isiku liikumapanevaks jõuks oli kättemaksumotiiv. Seega maakohus oli ekslikult jätnud küllaldase tähelepanuta, et süüdistatava vägivaldse tegevuse kannatanu suhtes käivitas kannatanu enda vägivald tema suhtes. Väärrib rõhutamist, et kannatanu rünne süüdistatava suhtes ei toimunud käte-rusikatega, vaid kannatanu, olles haaranud köögis noa, lõi sellega ootamatult süüdistatavat. Vägivald, mille kannatanu köögis toime pani, polnud ajaliselts kaugeleulatuvalt lahutatud kannatanu peksmisest, mille toimepanemist süüdistatav kõrvaltoas hiljem alustas. Seega oli noalöögi mõju süüdistatava psüühikale vahetu ja tugeva hingelise erutuse seisund ning peksmissoov olid tekkinud äkki, s.o vahetult pärast vägivallaakti. Hingelist erutust kinnitas ringkonnakohtul mõneti ka asjaolu, et süüdistatav ise ei teadnud detailsemalt kirjeldada nuga kaela haavakanalis, kui ta köögist tuppa tuli.⁹⁰

Viru Maakohtu 30. juuli 2009 otsusega mõisteti isik süüdi ja karistati KarS § 113 järgi 7-aastase vangistusega. Süüdistus seisnes selles, et süüdistatav, 19. detsembri 2007. aasta õhtul kannatanuga alkoholarvitamise ajal tekkinud tüli käigus, tungis kallale kannatanule: lõi kannatanut noaga korduvalt kaela ja õla piirkonda, põhjustades oma teguviisiga kannatanu surma, mille põhjuseks olid kaela tungivad hulgihaavad. Kaitsja leidis, et tegu tulnuks ümber

⁸⁹ Tartu Ringkonnakohtu 29. märtsi 2012. aasta kohtuotsus nr 1-11-6462.

⁹⁰ Tartu Ringkonnakohtu 14. märtsi 2012. aasta kohtuotsus nr 1-10-13961.

kvalifitseerida KarS § 115 järgi. Ühtlasi leidis kaitsja, et kohus oli tegelikult tuvastanud, et solvavaid väljendeid kannatanu poolt kasutati. Ringkonnakohtu istungil selgitas süüdistatav, et afektiseisund tekkis tal sellest, et esmalt lubas naine ära minna ja lapsed kaasa võtta. Siis hakkas kannatanu raha nõudma, mida ta ei saanud talle anda. Hiljem hakkas ka solvama. Kaitsja küsimusele vastates selgitas süüdistatav, et sellel momendil, kui kannatanu hakkas noaga vehkima, sai ta väga vihaseks, võttis ta noa ja lõi sellega kannatanut. Ülaltoodust nähtuvalt kestis tüli süüdistatava ja kannatanu vahel pikemat aega (5-10 minutit). Ringkonnakohtu arvates sai sellest teha järelduse, et kuigi kannatanu võis süüdistatavat sõimata ebatsensuursete väljenditega, ei tekitanud see süüdistatavas mingit erilist emotsiooni, erilist hingelist seisundit. Ringkonnakohtu arvates ei saa ka väljendit „termiit“ pidada taoliseks solvanguks, mis oleks ootamatu ja vallandanud süüdistatavas soovi kannatanut noaga lüüa, sest süüdistatava enese ütluste kohaselt oli ta teadlik, et nende perekonda nimetatakse termiitideks. Pealegi nimetas süüdistatav sõna „termiit“ kui teda solvavat, esmakordselt alles ringkonnakohtu istungil.⁹¹

Isik tunnistati süüdi selles, et tema, 08.02.2006. aastal peale kella 22.00, olles alkoholijoobes ja viibides kannatanu korteris, pani toime teise süüteo varjamise eesmärgil kannatanu tapmise ja nimelt: olles eelnevalt 08.02.2006. aastal kella 22.00 ajal koos kaassüüdlasega röövinud kannatanu vara 3100 krooni väärtuses, varjamaks toime pandud kuritegu, tekitas kannatanule noaga torke löikehaavad elutähtsatesse organitesse, mille tagajärjel kannatanu suri sündmuskohal. Apellant väitis, et ta tappis kannatanu ilma mingi eesmärgita, tugevas ärrituse seisundis. Emotsionaalse ärrituse põhjustas kannatanu, kes süüdlaste korterisse sissetungimise järel lõi süüdistatavat noaga suguorgani piirkonda ja kaassüüdistatavat rindkere piirkonda. Kriminaalkolleegium leidis, et süüdistatav tekitas kannatanule noaga surmavad hoobid umbes pool tundi pärast viimase vastuhaku mahasurumist ning koos kaassüüdistatava sihiteadlikku ja mõtestatud tegevust kannatanu vara röövimisel. Küll aga ei olnud maakohtu otsuses esitatud vastuvaidlematuid tõendeid, mis kinnitasid süüdlase tahtlust panna tapmine toime teise süüteo varjamise eesmärgil. Seega oli süüasjas kõrvaldamata kahtlused, et süüdistatav pani toime mõrva, s.o. tapmise raskema koosseisu tunnustel ja kvalifitseeris kuriteo ümber KarS § 113 järgi.⁹²

⁹¹ Tartu Ringkonnakohtu 15. oktoobri 2009. aasta kohtuotsus nr 1-08-8280.

⁹² Tallinna Ringkonnakohtu 3. septembri 2007. aasta kohtuotsus nr 1-06-10097.

3.1.2.2. Kompleksekspertiisiga tuvastamine

Harju Maakohtu 27. jaanuari 2014. aasta otsusega tunnistati isik süüdi KarS § 113 – § 25 lg 2 järgi selles, egt tema, 14.07.2013. aastal kella 02:00 paiku Tallinnas asuva tankla parklas lõi kannatanule noaga ühe korra vasakule poole kaela piirkonda, kaks korda vasaku käe küünarvarre piirkonda, ühe korra vasaku reie piirkonda ja kaks korda rindkere piirkonda. Kuna kannatanul õnnestus end kaitsta edasise rünnaku eest ning saada operatiivset ravi, ei õnnestunud süüdistataval oma kuritegu kannatanu suhtes lõpule viia ja kannatanu surm ei saanud. Kohtupsühhiaatrilise ja kohtupsühholoogilise kompleksekspertiisi aktis osundatud ekspertide arvamuse kohaselt oli süüdistatav talle inkrimineeritavate tegude ajal tugevas emotsionaalses erutusseisundis. Maakohus aga ei nõustunud ekspertiisiaktis mainituga süüdistatava tugeva emotsionaalse erutusseisundi esinemise osas, kuna ekspertiisiakti põhjendavas osas puudus täielikult analüüs, mille põhjal ekspert sellisele järeldusele oli jõudnud. Kaitsja ei nõustunud maakohtu sellise järeldusega ning märkis, et maakohus oli sellist seisukohta väljendades asunud ise eriteadmisi omava eksperdi rolli, mis oli lubamatu. Kohtukolleegium oli seisukohal, et maakohus oli õigustatult jätnud arvestamata süüdistatava suhtes läbiviidud ambulatoorses kohtupsühhiaatrilises ja –psühholoogilises ekspertiisis väljendatud arvamuse süüdistataval esinenud tugeva emotsionaalse erutusseisundi osas. Kohtukolleegium leidis, et käesolevas kaasuses oli tuvastatud, et süüdistatav ja kannatanu kohtusid juhuslikult teenindusjaamas ning süüdistatav ründas kättemaksumotiivil kannatanut noaga. Teiseks märkis kohtukolleegium, et õiguslikult ei omavat süüdistataval erutusseisundi väidetav esinemine mingit tähtsust – provotseeritud tapmise katsest saab rääkida vaid juhul, kui see on toime pandud äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundis, mille on põhjustanud kannatanupoolne vägivald või solvamine tapja või tema lähendase isiku suhtes. Kohtukolleegium leidis, et selliseid asjaolusid aga ei tuvastatud ja nendele ei viidatud ka apellatsioonis. Kohtukolleegium märkis samuti, et maakohus seadis õigustatult kahtluse alla eksperdiarvamuse süüdistataval tekkinud tugeva emotsionaalse erutusseisundi osas, kuna eksperdiarvamuse põhjendavas osas puudus täielikult analüüs, mille põhjal ekspert sellisele järeldusele oli jõudnud. Kohtukolleegium leidis, et maakohus oli jõudnud õigustatud järelduseni, et eksperdi arvamuse kujunemise käik ei olnud kontrollitav, kuna selles osas puudusid põhjendused, mis olid vastuolus KrMS § 107 lg 2 p 2 ja seega jättis

eksperdiarvamuse süüdistataval tugeva emotsionaalse erutusseisundi esinemise osas arvestamata.⁹³

Isik mõisteti Harju Maakohtu 15. novembri 2014. aasta otsusega süüdi KarS § 114 p 1 järgi selles, et tema, 19.02.2013. aastal Tallinnas, enda korterelamus tekkinud tüli käigus, ajas enda naist mööda korterit taga; seejärel peksis, kägistas kätega kaelast ja tekitas temale rohkearvulisi torke-lõikehaavu erinevate nugaodega, mille tagajärjel kannatanu suri sündmuskohal. Kaitsja tugines kohtupsühhiaatria ja –psühholoogia ekspertiisiaktis sedastatud eksperdiarvamusele, mille kohaselt oli süüdistatav olemasoleva informatsiooni põhjal temale inkrimineeritava teo ajal alkoholihoobes ja temal vallandus situatsioonist lähtuvalt emotsionaalselt tugeva erutuse seisund, mis ei takistanud ega piiranud temal võimet aru saamast oma käitumisest ja seda juhtimast. Kaitsja viitas ka süüdistatava maakohtus antud ütlustele, mille kohaselt algas tüli toomata jäänud siidri pärast ja et kannatanu oli tüli käigus öelnud süüdistatavale, et too on kehv mees, kuna ei saa last tehtud. Kohtukolleegium rõhutas, et kohtupsühhiaatrilise ja –psühholoogilise ekspertiisi lähteandmed tulenesid süüdistatava enda ütlustest, kes oli oma ütlusi tapmise toimepanemise tehjolude kohta aga muutnud ning sellest tulenevalt oli maakohus oma otsuses sellele õigustatult tähelepanu juhtinud. Kohtukolleegium lisas, et süüdistatava kohtus antud ütlustest tulenes mitu asjaolu, mis panid kahtlema tema ütluste elulises usutavuses. Eluliselt ei olnud usutav, et konflikt sai alguse toomata jäänud siidri pärast. Kohtukolleegium leidis, et nimetatud põhjustel seadis maakohus õigustatult kahtluse alla süüdistatava ütluse usaldusväarsuse tapmise toimepanemise tehjolude ja sellele eelnenud konflikti osas. Kohtukolleegium sedastas ka seda, et konfliktsituatsioonis olles ongi inimesed üldjuhul hingelise erutuse seisundis ning enamus nn olmetapmistest pannaksegi toime pooltevahelise konflikti tagajärjel, mille käigus on konflikti osapooled üksteist halvustanud või solvanud või käitunud muul ebakohasel viisil. See aga ei anna veel põhjust käsitleda kõiki neid tegusid provotseeritud tapmistena. Viimasest saab rääkida vaid siis, kui on tuvastatud, et kannatanu käitumine kutsus esile mitte lihtsalt hingelise erutuse vaid tugeva hingelise erutuse. Seega leidis kohtukolleegium, et mitte igasugune erutusseisund ei anna alust tapmise kvalifitseerimiseks KarS § 115 järgi. Kohtukolleegiumi hinnangul võis kannatanu solvata süüdistatavat ainult väitega, et viimane „pole võimeline talle last tegema ning tal on nagnii teine mees olemas, kes talle lapse teeb“. Kohtukolleegium aga rõhutas, et esmasküsitluses vastates kaitsja küsimustele mainis süüdistatav „teist meest, kes on nõus last tegema“ alles ülekuulamise keskel peale kaitsja korduvaid küsimusi tapmise põhjuste kohta. Kohtukolleegium möönas, et perekondliku konflikti tulemusena, mille käigus tegi kannatanu

⁹³ Tallinna Ringkonnakohtu 16. mai 2014. aasta kohtuotsus nr 1-13-11316.

töötule abikaasale, kes elas oma naise kulul, etteheiteid saamatuses, võis süüdistatav ärritada ning olla hingeliselt erutunud, kuid kohtukollegium leidis, et kannatanupoolsed etteheited ja tänitamised ei olnud vaadeldavad solvangutena KarS § 115 mõttes.⁹⁴

Süüdistatav oli maakohtu alla antud süüdistuses KarS § 113 järgi selles, et ta 19. veebruari 2005. aasta õhtul korteris asukohaga Pikk 10-3, Kohtla-Järvel, ühise alkoholitarbimise käigus koos kannatanuga ning nende vahel tekkinud tüli käigus peksis tahtliku tapmise eesmärgil kannatanut, lüües talle korduvalt vastu nägu, pead, kaela ja keha, mille tulemusena kannatanu suri sündmuskohal. Viru Maakohtu 10. novembri 2005. aasta otsusega tunnistati isik süüdi. Apellant märkis, et tal puudus tahtlus tappa – kuna aga kannatanu solvas tema ema, siis oli tema kui poja kohus oma ema eest seista. Kriminaalasjas oli läbi viidud kohtupsühhiaatria – kohtupsühholoogia kompleksekspertiis. Eksperti arvamuse kohaselt oli süüdistataval seoses alkohoolse intoksikoosiga kõrgendatud agressiivsus ja alanenud kriitikavõime, kuid ta oli situatsioonis orienteeruv kogu konflikti jooksul. Lisaks ekspertide arvamusele uuris ringkonnakohus ka muid tõendeid, mille abil oli maakohtul kujunenud veendumus, et ekspertide arvamus erutus seisundi puudumise kohta oli põhjendatud ja selles kahelda ei ole alust. Uuritud tõenditest, s.o tunnistajate ütlustest lähtudes tuli maakohus ringkonnakohtu hinnangul õigele järeldusele, et süüdistatava käitumises puudus äkki tekkinud tugev hingeline erutus, mistõttu jättis ringkonnakohus vaidlustatud otsuse muutmata.⁹⁵

Isik mõisteti süüdi KarS § 113 järgi süüdi selles, et tema, olles alkoholijoobes, 18.11.2011. aasta õhtul kella 22.30 – 23.12 paiku, enda elukohas, tappis tahtlikult paremal küljelmaaslamavat kannatanut korduvalt tugevajõuliste löökidega kõvade tömpide piiratud pinnaga esemetega, sealhulgas sepavasara, pähe ja vasaku rindkere piirkonda, mille tagajärjel kannatanu sai eluohtlikud pea ja rindkere vigastused, millest peavigastuse tagajärjel saabus tema surm sündmuskohal. Apellatsioonivaidluses väideti, et süüdistatav oli tapmise momendil füsioloogilise afekti seisundis, mida kinnitas ka taotletud kohtupsühhiaatria-kohtupsühholoogia ekspertiis. Ringkonnakohus, hinnanud kõiki maakohtu otsuses analüüsitud ja juba hinnatud tõendeid, aga ka süüdistatava ütlusi, leidis, et antud juhul ei saanud käesoleval juhul rääkida olukorrast, kus süüdistatav, tekitades kannatanule pea ja rindkere hulgivigastusi, seejuures ka esemega, mida ta käis spetsiaalselt eemalt e esikust toomas, oleks viibinud hingelise erutuse seisundis, mis oli tal tekkinud äkki ja see seisund oleks ajendanud teda selliselt käituma. Ka on süüdistatav väitnud, et ta oli juba enne kannatanu suhtes vägivaldtegevuste alustamist häälestatud sellele, et kannatanu ei jää tema juurde ööbima. Ka

⁹⁴ Tallinna Ringkonnakohtu 19. veebruari 2014. aasta kohtuotsus nr 1-13-5737.

⁹⁵ Viru Maakohtu 10. novembri 2005. aasta otsus nr 1-05-449.

nähtub süüdistatava ütlustest, et ta oli juba enne ühist alkoholitarvitamist sündmuse toimumise päeval, teadlik sellest, et kannatanu käitumine võib muutuda agressiivseks. Asjaolu, et süüdistatavale kannatanu käitumine ei meeldinud ja see teda pigem häiris, ei andnud kohtu hinnangul veel alust hinnata tõendeid selliselt nagu seda apellatsioonis sooviti. Tuvastatud oli ja vaidlust ei olnud selles, et süüdistatav tõi kasutatud löögiriista e sepavasara esikust, et ta sellega ründas kannatanut, kes ründe momendil oli pikali asendis ning sättis ennast magama, mille vastu oli süüdistatav juba ajaliselt varem. See tähendab, et peale seda, kui ta otsustas rünnata kannatanut, pidi ta minema esikusse, võtma sealt vasara ja siis kannatanu juurde minema. Sepavasara ei olnud tema käeulatuses vabalt saadaval löögiriist. Seejuures, ta ei peksnud kannatanut mitte ainult vasaraga, vaid peksis lamavat kannatanut korduvalt ja jõuliselt jalgadega. Seega käitus süüdistatav selliselt nagu see on omane isikule, kes soovib põhjustada teise isiku surma ja kellel oli piisavalt aega enne löögiriista võtmist kuni sellega kannatanule pealöövide tegemiseni oma viha jahutada. Süüdistatava käitumine, tema teo objektiivne avaldumine, tema teoelne – ja järgne käitumine kinnitas kohtu hinnangul üheselt, et tegemist ei olnud lühiajalise tormiliselt kulgeva emotsionaalse reaktsiooniga. Sellisele lühiajalisele emotsioonile on kohtukolleegiumi arvates iseloomulik ka sellest kiire väljatulek ja kohene arusaam toimunust, kui millestki hirmsast ning ka vastav reaktsioon. Süüdistatava teojärgne käitumine, millele on hinnangu andnud ka maakohus, ei kinnitanud aga samuti süüdistataval äkki tekkinud hingelise erutuse seisundit teo toimepanemise ajal.⁹⁶

Isikut tunnistati süüdi selles, et tema, 3.märtsil 2007. aastal, tappis tahtlikult kannatanu, lüües teda noaga korduvalt rindkere ja kõhu piirkonda. Apellandi väitel polnud maakohus karistuse mõistmisel kergendava asjaoluna arvestanud kannatanu poolset solvangut, kes nimetas süüdistatava tüdruku prostituudiks. Süüdistatava selgituste kohaselt näis talle esmalt uskumatuna, et kannatanu väljendas end solvavalt tema tütre aadressil, kes kasvatab last ja kellel on oma perekond. Kuna kannatanu ütlus tema tundeid sügavalt riivas ning veendumaks, kas ta kuulis kannatanu öeldut õigesti, palus ta seda korrata. Kui kannatanu, nägu naerul, süüdistatava tüdruku uuesti prostituudiks nimetas, kaotas süüdistatav enesevalitsemise ning edasi järgnenust mäletas selgelt vaid seda, et agas noaga lööke solvaja pihta ning kukkus koos kannatanuga põrandale. Põrandalt tõusmise järel nägi kannatanut lamamas ja siis hakkas aru saama, mida ta võis olla korda saatnud. Süüdistatava suhtes läbiviidud kohtupsühhaatilise ja kohtupsühholoogilise ekspertiiside käigus olid asjatundjad teinud kindlaks, et tundlikes olukordades võib süüdistatava emotsionaalne labiilsus vallanduda afektiivse

⁹⁶ Tallinna Ringkonnakohtu 18. märtsi 2013. aasta kohtuotsus nr 1-12-4434.

plahvatuslikkusena ning süüdistataval on raskusi oma impulsiivse käitumise kontrollimise ja pidurdamisega. Ringkonnakohtu seisukohalt tõendasid eelnimetatud faktilised asjaolud, et süüdistatava kuritegelikku käitumist esilekutsuvaks ja vaieldamatult kaalukaks faktoriks oli kannatanu tegu, mis sügavalt puudutas süüdistatava vanemlikke tundeid. Kriminaalasja menetluse käigus poldud kogutud tõendeid selles, et süüdistatava tütar oleks prostituudina elatist teeninud. Moraali ja üldiste käitumistavade kohaselt on prostitutsioon hukkamõistmist vääriv ning kehamüümine taunitav tegu. Seetõttu luges kohus kannatanu ütlust süüdistatava tütre aadressil kui süüdistatava perekonna au ning väarikust riivavaks. Au ja väarikus on hüved, mille rikkumine põhjustab isikule hingelist valu ja kannatusi ning selle mittevaralise kahju hüvitamist sätestab seadus. Õigusnormiga kaitstud hüve rikkumist tuleb hinnata õigusrikkumisena. Seetõttu asus ringkonnakohus seisukohale, et vandeadvokaadi apellatsiooni arutamisel on ringkonnakohtus tõendamist leidnud, et süüdistatav pani KarS § 113 järgi kvalifitseeritud kuriteo toime kannatanu õigusvastasest käitumisest esile kutsutud tugeva hingelise erutuse mõjul.⁹⁷

⁹⁷ Tallinna Ringkonnakohtu 6. mai 2008. aasta kohtuotsus nr 1-07 – 11320.

KOKKUVÕTE

KarS § 115 kohaldamise seisukohast on oluline sellise afekti tuvastamine, mis oli tekkinud äkki, subjekti jaoks ootamatult või kumulatiivselt. Tegemist on ägeda stressreaktsiooniga, mida võib ühtlasi interpreteerida ka kui sellist ajutist neurootilist häiret, mis takistab isikul olulisel määral adekvaatselt tajuda konkreetset olukorda ja mõistlikke otsuseid vastu võtta. Niisugune seisund eeldab seda, et isik on ootamatult sattunud olukorda, kus ohustatakse tema elu (tervist) või alandatakse tema eneseväärikust. Seega ei saa sellist afekti samastada patoloogia valdkonda kuuluvate häiretega.

Autor, võrrelnud omavahel KarS § 115 koosseisutunnust StGB-s sätestatuga, jõudis järeldusele, et ehkki StGB § 213 üldine sõnastus ja mõte on sarnane KarS §-le 115, siis StGB § 213 eristab provotseeritud tapmist ja „muid vähemtõsisemaid tapmistegudesid“. Niisamuti nagu aga KarS-is, tõlgendatakse ka StGB-s terminit „provokatsioon“ kui kannatanupoolset verbaalset või füüsilist õigusrikkumist tapja või tema lähedase suhtes. See provokatsioon peab olema tapja viinud sellisesse seisundisse, mille tagajärjel on viimane kaotanud enesevalitsemise, ning mis omakorda ongi isiku viinud kannatanu tapmiseni.

Kui § 213 esimene pool on niisama kasuistlik nagu KarS § 115, sisaldades konkreetseid koosseisutunnuseid (raev – *zorn* – tapmise toimepanijal, kannatanupoolne õigusvastane käitumine ja nimetatud asjaolude põhjuslik seos), siis sätte teine pool on oluliselt abstraktsem, andes kohtutele küllusliku kaalutusõiguse, otsustamaks, mis on need teised „vähemtõsisemad tapmistegudesid“, mille puhul ei saa küll rääkida kannatanupoolsest provotseerivast käitumisest, ent mis ei kvalifitseeru ka mõrva või põhikoosseisu alla.

Ka *common law* riikides käsitletakse provokatsiooni, mis on põhjustanud süüdistataval kireseisundit („*the heat of passion*“) ja mis kergendab süüdistatava vastutust kannatanu õigusvastase käitumise pärast. *Common law* õigusruumis on sarnaselt Eesti karistusõigusega leitud, et tapmist poleks toime pandud, kui kannatanu oma õigusvastase käitumisega poleks süüdistavat viinud sellisesse seisundisse, mille tagajärjel kaotas isik oma enesevalitsuse ning saatis korda kuriteo.

Äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisund kui afekt kitsas tähenduses on normi piiresse jääv nähtus. Kuivõrd aga füsioloogilistel seisunditel on erinevad käitumisteaduslikud vastased, siis nende vahet tegemisel ei pruugi piisata üksnes kohtunike enda kompetentsist. Autori seisukoht on, et patoloogia esinemise üle peaks otsustama psühhiaater, normi piiresse jäävate seisundite esinemise üle aga psühholoog. Seega peaks süüdistatavale kas kohtueelses- või kohtulikus uurimises KarS § 115 kohaldamise küsimuse tõusetumise korral määrama kompleksekspertiisi.

Varasem Riigikohtu ebaühtlane kohtupraktika äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundi tuvastamises ajendas autorit välja selgitama, kas äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundi tuvastamiseks oli süüdistatavatele uuritaval ajavahemikul määratud ekspertiisi läbiviimine ja kui jah, siis millist liiki. Sealjuures seadis töö autor esimeseks hüpoteesiks, et uuritaval ajavahemikul, s.o 01.01.2006 – 31.01.2015 oli süüdistatavatele enamus juhtudel määratud nii eel- kui ka kohtuliku uurimise käigus kompleksekspertiisi (s.o nii kohtupsühholoogia- kui ka kohtupsühhiaatriaekspertiisi) läbiviimist tapmise täpsemaks kvalifitseerimiseks.

Tuginedes ajavahemikul 01.01.2006 – 31.01.2015 tehtud vastavasisulistele kohtulahenditele, jõudis autor järeldusele, et vaatluse alla võetud 69 maakohtulahendist määrati süüdistatava(te)le kohtuarstlikku ekspertiisi kas kohtueelses või kohtulikus uurimises 42 kriminaalasjas. Ülejäänud 27 kriminaalasjas analüüsiti äkki tekkinud hingelise erutuse seisundi võimalikku esinemist aga kohtute endi poolt tehivolude pinnalt.

Ringkonnakohtutes jagunesid tulemused võrdselt: kohtuarstlik ekspertiis oli 48 kohtulahendist tõendiallikaks 24 kriminaalasjas, samas kui ülejäänud 24 kriminaalasjast ei nähtunud, et süüdistatava(te) suhtes oleks varasemalt läbi viidud ekspertiisi või et prokuratuur oleks apellatsioonimenetluses taotlenud uue tõendi lisamist ekspertiisiakti näol.

42 maakohtulahendist, kus oli süüdistatava suhtes läbi viidud ekspertiis, moodustasid kompleksekspertiisid 13, kohtupsühholoogiaekspertiisid 7 ja kohtupsühhiaatriaekspertiisid 22 kohtuotsust. Ringkonnakohtuotsuses oli statistika järgmine: kompleksekspertiise oli süüdistatavate puhul läbi viidud 6, kohtupsühhiaatriaekspertiise 7 ja kohtupsühholoogiaekspertiise 6 korral.

Kuivõrd § 115 kohaldamise korral pöörduakse vähemalt pooltel juhtudel kohtuarstide poole, siis pidas autori esialgne hüpotees paika osaliselt. Siiski leiab autor, et komplekseksptiise viiakse läbi kahetsusväärset vähe. Autor on eelnevalt juba jõudnud järeldusele, et komplekseksptiisi kui kohtupsühhiaatrilise ja –psühholoogilise ekspertiisi eesmärk on ennekõike tuvastada nii patoloogiliste kui ka füsioloogiliste afektide esinemist, mille väljaselgitamine ei kuulu kohtuniku kompetentsi. KarS § 115 kohaldamise seisukohalt on aga eriti oluline psühholoogi kui eksperdi arvamus, tuvastamaks süüdistataval hingelise erutusseisundi intensiivsust. KarS § 115 sõnastuses olev sõna „tugev“ on seaduse sõnastuses oluline teejuht – ta reflekteeribki sellise afekti puhkemist, mida psühholoogid võrdsustavad ägeda äkki tekkinud stress–situatsiooniga ja mis omakorda kuulub KarS § 115 kohaldamisalasse. Kuivõrd aga piirjoon tugeva hingelise erutuse ja hingelise erutuse vahel on hägune, siis ilma vastavate erialaste teadmisteta on seda väga raske tõmmata – kohus võib ehk tehiolude pinnalt tuvastada kannatanu õigusvastast käitumist ja võimalikku pingsituatsiooni esinemist, kuid mitte neurootilise häire avaldumise intensiivsust.

Autor leiab ka, et täpsuse huvides peaks ekspert ekspertiisiaktis märkima ka hingelise erutuse intensiivsuse ulatuse, välistamaks kohtu suva olukorras, kus kriminaalasja tehiolud justkui viitaksid provotseeritud tapmisele, kuid kus lisaks on vajalik langetada ka otsus enda pädevusraamidest väljuva küsimuse üle.

Autor järeldab kohtupsühhiaatriaekspertiiside rohkest hulgast aga seda, et äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundit seostatakse ehk endiselt sellise psüühilise häirega, mille puhul ei ole isik võimeline aru saama oma teo keelatusest ja oma käitumist vastavalt sellele arusaamisele juhtima, mistõttu pöörduvad menetlejad KarS § 115 koosseisu tunnuse tuvastamiseks just psühhiaatrite, mitte psühholoogide poole. Siiski leidis ka selliseid kohtuotsuseid, kus psühhiaatrid soovitasid menetlejal äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundi tuvastamiseks läbi viia ka psühholoogiaekspertiis.

Töö teine eesmärk oli kontrollida, kas kohtupsühholoogia –või kohtupsühhiaatria ekspertiisiaktid olid olulisemate menetlusõiguslike puudusteta. Autori hüpotees oli, et juhul, kui süüdistatava suhtes oli tapmise täpsemaks kvalifitseerimiseks läbi viidud kohtupsühholoogia –või kohtupsühhiaatriaekspertiis, olid esimese ja teise astme kohtud arvestanud seda usaldusväärse tõendiallikana. Analüüsitavatest kohtulahenditest nähtus, et maa– ja ka ringkonnakohtud olid ekspertiisiakti kui ebausaldusväärse tõendi kõrvale jätnud ühel korral, viidates ekspertiisiaktis mainitule süüdistataval tugeva emotsionaalse erutusseisundi esinemise osas, kuna ekspertiisiakti põhjendavas osas puudus täielikult

analüüs, mille põhjal ekspert sellisele järeldusele oli jõudnud. Kuivõrd aga suurem osa ekspertiisiaktid vastasid KrMS-s väljatoodud nõuetele, võib nentida, et autori hüpotees pidas paika. Siiski soovib autor siinkohal toonitada, et ekspertiisiaktides sisaldus sageli sõnastus, mis sedastas, et kui isik sai aru oma teo tähendusest ja suutis seda juhtida, ei tegutsenud ta järelilikult ka erutusseisundis KarS § 115 mõttes. Aga nagu autor on käesolevas töös korduvalt rõhutanud, ei ole äkki tekkinud tugeva hingelisel erutusel mingit seost süüdivusega KarS §§-de 34–35 mõttes.

Nii maa –kui ka ringkonnakohtulahenditest nähtus, et ka menetlusliik võib tapmise kvalifitseerimist ja kohtuotsuse lõpptulemit mõjutada. Uuritud maakohtulahenditest moodustasid kokku 94% üldmenetlused ja 6% kokkuleppemenetlused. Lühimenetlusi ei esinenud. Autor peab oluliseks sedastada, et kuigi kokkuleppemenetlus võimaldab saavutada menetlusökonomilisi eesmärke, siis puudub kohtutel õigus selgitada välja täiendavaid asjaolusid, mis võivad omada mõju tapmise täpsemale kvalifitseerimisele – nad peavad lähtuma vaid kriminaalasja toimikus sisalduvatest materjalidest. Seda enam peab autor oluliseks, et süüdistatavale inkrimineeritud tegu – provotseeritud tapmine – oleks tõendatud kriminaalasja toimikus sisalduva kompleksekspertiisiaktiga, kuivõrd kokkuleppemenetluses sisulist kohtulikku arutelu enam ei toimu ja võimalus kriminaalasja tehiosid analüüsida puudub. On kaheldav, et olukorras, kus kohus, hinnanud toimikus sisalduvaid tõendeid, sh selliseid kompleksekspertiisi tulemusi, mis välistavad süüdistataval äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse esinemise teo toimepanemise ajal, kinnitaks prokuröri, süüdistatava ja tema kaitsja kokkuleppet § 115 kohaldamise tingimustes. Järelikult on põhjust nentida, et ilma eelneva kompleksekspertiisi määramiseta kinnitatud kokkulepped on eiranud kõikvõimalike tõendite kogumise printsiipi objektiivse tõe tuvastamiseks.

Autori eesmärk oli ka välja selgitada, missugustele kriminaalasja tehiosidele tuginedes olid kohtud omaalgatuslikult äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundit kas tuvastanud või välistanud. Autor jõudis järeldusele, et välistavateks tehiosideks olid ennekõike süüdistatava eelnev teadlikkus mingist kannatanu õigusvastasest tegevusest – st kui süüdistatava jaoks ei saanud olla neid uusi asjaolusid, mis oleksid olnud sedavõrd ootamatud, et need teda äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundisse said viia. Selline seisukoht puudutas ennekõike solvangutele hinnangute andmist – nii nt ei lugenud kohus solvavaks sõnu „okupant“ või „termiit“, sest isik oli ka varasemalt taolisi väiteid enda kohta kuulnud. Kohus tõi välistava tehiosidena välja ka teojärgset rahumeelset käitumist, kuivõrd äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundile on iseloomulik ka sellest kiire väljatulek ja kohene arusaam toimunust, kui millestki hirmsast ning ka vastav reaktsioon. Samuti leidis kohus, et olukorras, kus süüdlane

oli ennast viinud erutusseisundisse tapmise momendist ja kohast ehk ajaliselt ja ruumiliselt varem ja kaugemal, siis ei saanud rääkida ei põhjuslikust seosest erutusseisundi ja kannatanu provotseeriva käitumise vahel ega ka süüdlase emotsionaalse reaktsiooni vallandumisest vahetult kannatanu käitumisest. Autor toob siinkohal välja kohtulahendi, kus süüdistatav oli kannatanuga sündmuskohal kohtudes noa eesmärgipäraselt kaasa võtnud. Äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundi esinemist välistas ka asjaolu, kui selle võimalikkust toodi välja alles apellatsioonimenetluses. Tuvastavateks tehjoludeks olid nt süüdistatava isiksusele mitteomane käitumine, taju ja mäletamise kadunud pidevus või kannatanu sellised solvangud, mis ei vastanud tegelikkusele (nt sõimusõna „prostituut“ isikule, kes prostitutsiooniga raha ei teeni).

Autor leiab, et praktika esimese ja teise astmetes kohtuarstlike ekspertiiside määramisel on ebahühtlane. Tõenäoliselt on see tingitud asjaolust, et läbi aegade on ekspertiiside määramise rakendamine ka Riigikohtu tasandil olnud vastuoluline.

De lege ferenda aspektist leiab autor, et § 115 subsumeerimine peaks jääma üheltpoolt nii juristide kui ka psühholoogide pädevusse. Juristide „mängumaaks“ jäägu kannatanu õigusvastase tegevusele hinnangu andmine ja analüüsimine, kas süüdistatava vastureaktsioon oli õigustatud; psühholoogid aga peaksid tuvastama, kas kannatanu võimalik õigusvastane tegevus viis kohtualuse üldse sellisesse seisundisse, mis võimaldab tema karistust oluliselt vähendada.

Establishment of the state of sudden extreme emotional disturbance in criminal court proceedings

Summary

For the purpose of application of section 115 of the Penal Code, it is important to establish the presence of a state of extreme emotional disturbance that has occurred suddenly, unexpectedly for the subject or cumulatively. State of sudden extreme emotional disturbance means an acute reaction to stress that may be interpreted as a temporary neurotic disorder that fundamentally prevents the person from perceiving the particular situation adequately and adopting sensible decisions. The precondition of establishment of this state is the fact that the person has unexpectedly found themselves in a situation where their life (health) is in danger or their dignity is lowered. Thus, such state cannot be considered equivalent to pathological disorders. State of sudden extreme emotional disturbance is a state of affect in the strict sense and considered to be in the normal range. However, since physiological conditions have various behavioral manifestations, the judges alone may be insufficiently competent to determine their exact cause. The author is of the opinion that the presence of a pathological condition should be determined by a psychiatrist, while conditions that are in the normal range should be determined by a psychologist. This means that if a question regarding the applicability of section 115 of the Penal Code arises, whether in the pre-trial investigation or the judicial investigation, the accused should be subjected to a complex expert assessment.

The earlier inconsistencies in the judicial practice of the Supreme Court regarding the establishment of the state of sudden extreme emotional disturbance motivated the author of the thesis to find out if the accused were subjected to expert assessment for establishment of a state of sudden extreme emotional disturbance during the period under investigation and, if that was the case, what type of expert assessment was ordered. The first hypothesis of the author of the thesis was that during the period under investigation, i.e. from 1 January 2006 until 31 January 2015, the accused were subjected to a complex expert assessment (i.e. a forensic psychological examination and a forensic psychiatric examination) for the purpose of a more specific qualification of manslaughter in the majority of cases.

Based on the relevant court decisions made between 1 January 2006 and 31 January 2015, the author came to the conclusion that of the 69 county court decisions observed, the accused was/were subjected to a forensic medical examination in 42 criminal matters, either in the pre-

trial investigation or in the judicial investigation. In the remaining 27 criminal matters, the possible presence of a state of sudden extreme emotional disturbance was analyzed by the courts themselves on the basis of the facts.

In circuit courts, the results were distributed evenly: out of the 48 decisions reviewed, forensic medical examination was a source of evidence in 24 criminal matters; in the remaining 24 criminal matters, there was no indication that the accused had been subjected to expert assessment or that the prosecutor had requested that new evidence in the form of expert's report be added.

Out of the 42 county court decisions where the accused had been subjected to expert assessment, complex examinations were conducted in 13 court proceedings, forensic psychological examinations in 7 court proceedings and forensic psychiatric examinations in 22 court proceedings. For circuit court decisions, the statistics were as follows: complex examinations were conducted on the accused in 6 court proceedings, forensic psychological examinations in 7 court proceedings and forensic psychiatric examinations in 6 court proceedings.

Even though forensic pathologists are consulted in at least half of the cases when section 115 of the Penal Code is applied, complex examinations are conducted in regrettably few cases. The author has already reached the conclusion that the main purpose of a complex expert assessment consisting of a forensic psychological examination and a forensic psychiatric examination is to establish the presence of both pathological and physiological states of affect, which the judge is not competent to do. For the purpose of application of section 115 of the Penal Code, the expert opinion of a psychologist is particularly important in order to establish the degree of intensity of the state of emotional disturbance of the accused. The word 'extreme' in the wording of section 115 of the Penal Code provides important guidance by reflecting the presence of such state of emotional disturbance that the psychologists consider equivalent to an acute and sudden stress situation and that in turn belongs to the scope of application of section 115 of the Penal Code. Considering that the distinction between extreme emotional disturbance and regular emotional disturbance is vague, it is very difficult to differentiate between the two without specialized knowledge; based on the facts, the court may perhaps establish the unlawful behavior of the victim and the possible presence of stress situation, but not the level of intensity of the manifestation of a neurotic disorder.

Based on the large number of forensic psychiatric examinations conducted, the author draws the conclusion that sudden state of emotional disturbance is perhaps still associated with a mental disorder in the case of which the person is incapable of understanding the unlawfulness of the act or incapable to act according to such understanding, and as a result the bodies conducting proceedings decide to consult psychiatrists, not psychologists in order to establish elements necessary to constitute an offence stipulated in section 115 of the Penal Code. However, there were also court decisions where the psychiatrists had suggested that the body conducting proceedings order a forensic psychological examination in order to establish the presence of a state of sudden extreme emotional disturbance.

The second purpose of the thesis was to assess if the expert's reports in forensic psychological examinations and forensic psychiatric examinations were void of major deficiencies related to procedural law. According to the hypothesis of the author, the courts of first and second instance had regarded the expert's reports in forensic psychological examinations and forensic psychiatric examinations of the accused that were conducted for the purpose of more specific qualification of manslaughter as a trustworthy source of evidence. The analyzed court decisions showed that the county courts and circuit courts had dismissed the expert's report as evidence just once. The expert's report mentioned that the accused was in a state of extreme emotional disturbance; however, the statement of reasons of the report lacked the analysis regarding how the expert had come to this conclusion. Since the majority of the expert's reports complied with the requirements provided for in the Code of Criminal Procedure, it may be concluded that the author's hypothesis was right. However, the author wishes to emphasize that the expert's reports often stated that if the person was capable of understanding the meaning of their act and capable of acting in accordance with such understanding, they could not be regarded as being in a state of emotional disturbance within the meaning of section 115 of the Penal Code. But as the author has repeatedly pointed out in this thesis, the state of sudden extreme emotional disturbance is not related to mental capacity within the meaning of sections 34 and 35 of the Penal Code.

The decisions of county courts as well as circuit courts showed that the qualification of manslaughter and the final decision may depend on the type of the proceeding as well. 94% of the examined county court decisions were general procedures and 6% were compromise procedures. There were no alternative proceedings. The author considers it important to mention that although compromise procedure is good in the sense of achieving economic objectives of the procedure, it does not allow the courts to collect information on additional circumstances that may influence the precise qualification of manslaughter – they can only

rely on the materials that are already included in the criminal file. All the more, the author regards it important that the act of which the person is accused – manslaughter in provoked state – be evidenced by a complex expert assessment report in the criminal file, since there is no substantive hearing of the matter in the compromise procedure and it is not possible to analyze the facts of the criminal matter. It is unlikely that in a situation where the court has assessed the evidence in the file, including such complex expert assessment results that exclude the possibility of the state of sudden extreme emotional disturbance of the accused during the commitment of the act, the court would confirm a compromise between the prosecutor, the accused and their counsel where section 115 is applied. All the more reason to state that compromises that were confirmed without a previous complex expert assessment have not complied with the principle of collecting all possible evidence in order to establish the truth.

Another objective of the author was to find out what were the facts in criminal matters based on which the courts had, on their own initiative, established or excluded the state of sudden extreme emotional disturbance. The author came to the conclusion that the main such fact was previous awareness of the accused of unlawful behavior of the victim, i.e. there could have been no new circumstances so unexpected that could have put the accused into a state of sudden extreme emotional disturbance. Another excluding fact brought up by the court was the peaceful behavior of the accused after the act, since after the short-term effect of the state of sudden extreme emotional disturbance has passed and the perpetrator has understood what has been done, the latter would more likely panic. The court also found that in a situation where the accused had already fallen into the state of emotional disturbance in another time and place, there could have been no causal link between the state of emotional disturbance and the (provocative) behavior of the victim, nor could the emotional reaction of the accused be caused directly by the behavior of the victim. As an example, the author describes a court decision where the accused had purposefully taken a knife to a meeting with the victim. The state of sudden extreme emotional disturbance was also excluded by the fact that this possibility was not mentioned until the appeal procedure. On the other hand, for example – non-typical behavior of the accused, his or her lost continuity of memory or perception and those insults of a victim which did not correspond to reality – were found to be as these kind of facts which gave possibility to apply § 115.

KASUTATUD LÜHENDID

EKEI Eesti Kohtuekspertiisi Instituut

KarS karistusseadustik

koost. koostaja

komm kommentaar

nn niinimetatud

nt näiteks

n-ö niiöelda

sh sealhulgas

StGB Strafgesetzbuch (Deutschland)

toim. toimetaja

vlj väljaanne

vt vaata

KASUTATUD KIRJANDUS

Kasutatud kirjandus

1. A. Ahven, U. Klopets, K. Kraas, K.C. Kruusmaa, A. Leps, P. Lindsalu, K. Palu, R. Rohtla, J. Salla, L. Surva, K. Tamm, B. Tammiste (koost.). Kuritegevus Eestis 2014. aastal. Kriminaalpoliitika uuringud 20. – Tallinn, 2015. Kättesaadav arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumen did/kuritegevuse_at_2015_0.pdf
2. U. Lõhmus. Peajoonest kõrvalekalduvaid mõtteid kriminaalmenetluse eesmärgi ja legitiimsuse kohta. *Juridica*, 2013, nr 3, lk 203.
3. L. Auväärt. Uus (finalistlik) kriminaalõigus õiguspsühholoogi pilgu läbi. *Juridica*, 2006, nr 4.
4. Rebane. Eesti NSV Kriminaalkoodeks. Kommenteeritud väljaanne. Kirjastus „Eesti Raamat”. Tallinn, 1980.
5. R. Plistkin. Inimelu väärtus Eesti karistusõiguses. Magistritöö. Tartu: TÜ õigusteaduskond 2014. Käsikiri Tartu Ülikooli õigusteaduskonna teabekeskuses.
6. Kompus, T. Emotsionaalsete seisundite hindamine kohtupsühholoogilisel ekspertiisil. *Juridica*, II, 2002.
7. Paas, K. (Toimet.) Eesti NSV kriminaalkoodeks. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.
8. Randma, P. Afekt kui hingelise erutuse seisund ja ajutine raske psüühikahäire. – *Juridica*, V, 2005.
9. Saar, J; Pikamäe, P. Hingelise erutuse seisund. Probleemidest Eesti karistusõiguses ja kohtupraktikas. – *Juridica*, IX, 2006.

10. Sootak, J. Karistusõiguse alused. Tallinn: Juura, 2003, lk 55.
11. Sootak, J. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura, 2010.
12. Pikamäe, P., & Sootak, J. (2015). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 4. täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Juura, Õigusteabe AS.
13. Ulväng, M. Rethinking “in Affect” – Disturbed States of Mind and Criminal Responsibility. Scandinavian Studies In Law, 1999 – 2012. Kättesaadav arvutivõrgust: <http://www.scandinavianlaw.se/pdf/54-9.pdf>
14. L. Auväärt. Psühholoogiaekspertiis. Õppematerjale. 2 trükk. Tartu, 2008.
15. Horder, J. (koost.). Homicide Law in Comparative Perspective. Oxford and Portland. Hart Publishing, 2007.
16. Dubble, M., Hörnle, T. Criminal law: A Comparative Approach. Oxford University Press, 2014.
17. Bergelson, V. Victims' Rights and Victims' Wrongs: Comparative Liability in Criminal Law. Stanford Law Books. An Imprint of Stanford University Press, 2009.
18. Krevald, J. Tõendite lubatavus kriminaalmenetluses. Magistritöö. Tartu: TÜ õigusteaduskond 2014. Käsikiri Tartu Ülikooli õigusteaduskonna teabekeskuses.
19. Tsemin, A. Süüpehime rakendamine kokkuleppemenetluses. Magistritöö. Tartu: TÜ õigusteaduskond 2015. Käsikiri Tartu Ülikooli õigusteaduskonna teabekeskuses.

Kasutatud normatiivmaterjalid

20. Karistusseadustik. – RT I 2001, 61, 364...RT I, 20.12.2012.
21. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I 2003, 27, 166...RT I, 21.12.2012.
22. Strafgesetzbuch (Deutschland). – 13.11.1998 BGBl. I S. 3322 ... 10.10.2013 BGBl. I S. 3799. Inglisekeelne versioon arvutivõrgust kättesaadav: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html#p1809.
23. Victims' Bills Of Rights. Arvutivõrgus kättesaadav: https://oag.ca.gov/victimservices/content/bill_of_rights
24. Model Penal Code. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.dubberkelman.com/restricted/student_cd/web/MPC/mpc.html.
25. Victims' Rights Amendments. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.legislation.govt.nz/act/public/2014/0035/latest/DLM3942608.html>
26. Homicide Act 1957. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1957/11/pdfs/ukpga_19570011_en.pdf
27. Coroners and Justice Act. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2009/25/pdfs/ukpga_20090025_en.pdf
28. The Defence of Loss of Control – Voluntary Manslaughter. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.e-lawresources.co.uk/Loss-of-control.php>

Kasutatud kohtupraktika

29. Crim. No. 15501. Court of Appeals of California, Fourth Appellate District, Division One. May 21, 1984. People v. Spurlin. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://law.justia.com/cases/california/court-of-appeal/3d/156/119.html>
30. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 6. juuni 1995. aasta kohtuotsus nr 3-1-1-40-95.
31. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 7. oktoobri 2004. aasta kohtuotsus nr 3-1-1-86-04.
32. Tartu Maakohtu 27. märtsi 2008. aasta kohtuotsus nr 1-08-1268.

33. Viru Maakohtu 26. mai 2006. aasta kohtuotsus nr 1-06-3359
34. Harju Maakohtu 6. septembri 2010. aasta kohtuotsus nr 1-10-3095.
35. Viru Maakohtu 4. novembri 2013. aasta kohtuotsus nr 1-13-8160.
36. Tartu Maakohtu 4. mai 2007. aasta kohtuotsus nr 1-07-5563.
37. Viru Maakohtu 27. veebruari 2013. aasta kohtuotsus nr 1-12-5844.
38. Pärnu Maakohtu 15. mai 2007. aasta kohtuotsus nr 1-07-1677.
39. Harju Maakohtu 6. veebruari 2013. aasta kohtuotsus nr 1-12-10128.
40. Harju Maakohtu 7. augusti 2013. aasta kohtuotsus nr 1-13-3342.
41. Harju Maakohtu 30. novembri 2012. aasta kohtuotsus nr 1-12-5709.
42. Tartu Maakohtu 25. märtsi 2009. aasta kohtuotsus 1-08-3283.
43. Harju Maakohtu 7. augusti 2013. aasta kohtuotsus nr 1-13-3342.
44. Harju Maakohtu 30. novembri 2012. aasta kohtuotsus nr 1-12-5709.
45. Harju Maakohtu 5. novembri 2013. aasta kohtuotsus nr 1-12-11654.
46. Pärnu Maakohtu 7. septembri 2007. aasta kohtuotsus nr 1- 07-2325.
47. Harju Maakohtu 1. detsembri 2009. aasta kohtuotsus nr 1-09-1603.
48. Harju Maakohtu 29. aprilli 2008. aasta otsus nr 1-09-20105.
49. Harju Maakohtu 27. jaanuari 2012. aasta kohtuotsus nr 1-11-8123.

50. Tallinna Ringkonnakohtu 23.märtsi 2015. aasta kohtuotsus nr 1-14-8332.
51. Tallinna Ringkonnakohtu 24. aprilli 2014. aasta kohtuotsus nr 1-14-301.
52. Tartu Ringkonnakohtu 8. aprilli 2010. aasta kohtuotsus nr 1-09-14627.
53. Tartu Ringkonnakohtu 29. märtsi 2012. aasta kohtuotsus nr 1-11-6462.
54. Tallinna Ringkonnakohtu 23.märtsi 2015. aasta kohtuotsus nr 1-14-8332.
55. Tartu Ringkonnakohtu 14. märtsi 2012. aasta kohtuotsus nr 1-10-13961.
56. Tallinna Ringkonnakohtu 16. mai 2014. aasta kohtuotsus nr 1-13-11316.
57. Tartu Ringkonnakohtu 15. oktoobri 2009. aasta kohtuotsus nr 1-08-8280.
58. Tallinna Ringkonnakohtu 3. septembri 2007. aasta kohtuotsus nr 1-06-10097.
59. Tallinna Ringkonnakohtu 19. veebruari 2014. aasta kohtuotsus nr 1-13-5737.
60. Viru Maakohtu 10. novembri 2005. aasta otsus nr 1-05-449.
61. Tallinna Ringkonnakohtu 18. märtsi 2013. aasta kohtuotsus nr 1-12-4434.
62. Tallinna Ringkonnakohtu 6. mai 2008. aasta kohtuotsus nr 1- 07 – 11320.

Muud materjalid

63. Kirjavahetus Eesti Kohtuekspertiisi Instituudi psühhiaatriatalituse juhatajaga Siiri Paulus-Jõega. Autori valduses.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Alina Harkovskaja,

(autori nimi)

sünnikuupäev: 15.12.1991,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose:

„Äkki tekkinud tugeva hingelise erutuse seisundi tuvastamine kriminaalkohtumenetluses“,

(lõputöö pealkiri)

mille juhendajad on Kristjan Kask ja Margus Kurm,

(juhendajate nimed)

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil,

sealhulgas digitaalarhiivi Dspace'is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi Dspace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, 02.05.2016

(kuupäev)